

YIL 25 • Sayı: 98

ANITKABİR

TEMMUZ 2025

DERGİSİ

***Millet önünde, onun istihkak-ı
istiklali (bağımsızlık hakkı)
önünde her kuvvet, ancak
milletin irade ve emeline uymak
suretiyle yaşayabilir.***

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Hükümet memlekette kanunu hâkim kılmak ve adaleti hüsnü tevzi etmekle mükelleftir (eşit şekilde paylaşmakla yükümlüdür). Bu itibarla adliye işi pek mühimdir... Siyaset-i adliyemizde (adalet politikamızda) takip edilecek gaye, evvela halkı yormaksızın süratle, isabetle, emniyetle adaleti tevzi etmektir.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I (Ankara 1961 s. 223)

ANITKABİR DERGİSİ

YIL: 25 SAYI: 98 TEMMUZ 2025

Atatürkçü dünya görüşünü yaymak ve
Anıtkabir'i tanıtmak amacıyla
üç ayda bir Türkçe yayımlanır.

ANITKABİR DERNEĞİ Adına İmtiyaz sahibi
(E) Tuğgeneral Şadi ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Seçil Karal AĞÜN

Yayın Kurulu

(E) Tuğg. Şadi ÖNER
Prof. Dr. Seçil Karal AĞÜN
Prof. Dr. M. Lütfü ÇAKMAKÇI
Prof. Dr. Oğuz AYTEPE
Prof. Dr. Bige SÜKAN
Doç Dr. Mehmet BALYEMEZ
Doç Dr. Kenan ÖZKAN
Doç Dr. Halil ÖZCAN
Dr. Emine KISIKLI
Dr. Mehmet Sedat ERKAN
Dr. İbrahim YORGUN
Ahmet Haluk EKTİRİCİ
Aziz Kamil GÜLER
Hakan Osman SERT
Güneş MÜFTÜOĞLU
A. Ece Ercan NAMLI
Deniz KATI

Dergiyi Yayına Hazırlayan

A. Ece Ercan NAMLI

Yönetim Yeri

Turgut Reis Caddesi Arzu Apt. No: 3/5
Tandoğan / ANKARA
Tel: 0 312 213 16 58 Faks: 0 312 222 72 06
E-posta: dernek@anitkabir.com.tr

Anıtkabir Komutanlığı

0 312 231 18 61 - 0 312 231 52 80

Elektronik Ortam Adresi

<https://www.anitkabir.com.tr/dergi>

Dergide yayımlanan yazılar,
yazarların düşünceleridir. Gönderilen yazılar,
basılsın ya da basılmasın iade edilmez.
Anıtkabir Derneği ya da Anıtkabir
Komutanlığı sorumlu tutulamaz. Dergimiz
Basın Ahlak Yasalarına uymayı taahhüt eder.

Yıllık Abonelik Bedeli 500 TL.

Yayın Türü: Süreli-Yayın

Basım Tarihi / Yeri: TEMMUZ 2025 / ANKARA

Yapım

Pelin Ofset Ltd. Şti.

İvedik OSB 1514 Cadde No: 28

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0 312 395 25 80

www.pelinoftset.com.tr

info@pelinoftset.com.tr

İÇİNDEKİLER

- 2 Sunuş
- 3 Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler
- 34 Prof. Dr. Oğuz Aytepe
100. Yılında Şeyh Said İsyanı ve Atatürk
- 40 Prof. Dr. Hikmet Sami Türk
Hukukun Üstünlüğü
- 45 Dr. Emine Kısıklı
Türk Basınında Lozan 'daki Suikast Girişimleri
- 50 Doç. Dr. Kenan Özkan
Atatürk Ve Tarih
- 55 Sinan Miser
Atatürk'ün TBMM'ye Verdiği Öneme Bir Örnek:
Mudanya Mütarekesi Süreci
- 60 Geçmişten Seçmeler
- 64 Objektife Takılanlar
- 68 Atatürk'ün Yanındakiler
- 70 Mutluluklarını Atatürk'le Paylaşanlar
- 72 Anıtkabir Dergisinde Yayımlanacak Yazılarla İlgili Esaslar

ANITKABİR DERGİSİ ABONELİĞİ

Anıtkabir Dergisine abone olmak isteyenlerin; yıllık (4 sayı için) 500 TL'lik abone ücretini aşağıdaki hesap numaralarından birine yatırmaları ve telefon numaraları dâhil adreslerini tarafımıza bildirmeleri gerekmektedir.

Tel: 0 (312) 213 16 58

E-posta: dernek@anitkabir.com.tr; bilgi@anitkabir.com.tr

ANITKABİR DERNEĞİ İKTİSADİ İŞLETMESİ

TÜRKİYE İŞ BANKASI BEŞEVLER IBAN NO: TR05 0006 4000 0014 2190 9090 90

Değerli Okurlar,

Geçtiğimiz Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında Anıtkabir yeni ziyaretçi rekorlarıyla tanıştı ve Ata'mızı ziyaret etmek isteyen milyonlarla doldu taşıdı.

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nda ve 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı'nda gençler, tüm halkımızı bu eşsiz mekana taşıdılar.

Mezuniyet sevinci yaşayan gençlerimiz bu sevinçlerini Ata'larıyla paylaşmak için Anıtkabir'e koştular.

Bu sayımızda; Prof. Dr. Oğuz Aytepe'nin "100. Yılında Şeyh Said İsyanı ve Atatürk", Prof. Dr. Hikmet Sami Türk'ün "Hukukun Üstünlüğü", Dr. Emine Kısıklı'nın Türk Basınında Lozan'daki Suikast Girişimleri, Doç. Dr. Kenan Özkan'ın "Atatürk ve Tarih", Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi Sinan Miser'in

"Atatürk'ün TBMM'ye Verdiği Öneme Bir Örnek: Mudanya Mütarekesi Süreci", başlıklı yazıları, ülkenin kuruluşunda harcı karılmış ve geleceğinde yer tutacak fikirlerin ve bilgilerin yeni nesle aktarılmasına katkı sunmaya adaydır.

Geçmişten Seçmeler bölümünde, Prof. Dr. Seha L. Meray'ın Türkçe'ye çevirdiği Lozan Konferansı Tutanaklar Belgeler Kitabından "Sunuş ve Konferansın Açılış Toplantısı" başlıklı kısımlara yer veriyoruz.

2025 Yaz Döneminde Anıtkabir'in dolup taşacağı inancı ve gelecek sayılarda görüşmek ümidiyle, hoşçakalın...

Şadi ÖNER

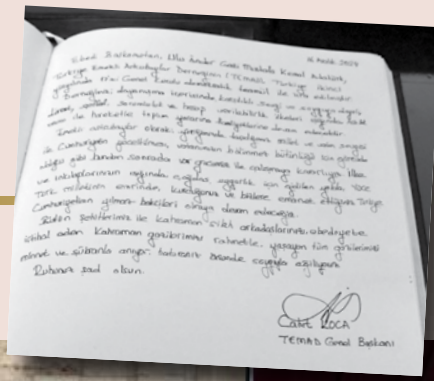
(E) Tuğgeneral

Anıtkabir Derneği Başkanı

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

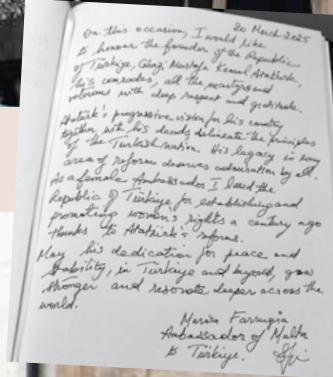
16.12.2024: TÜRKİYE EMEKLİ ASTSUBAYLAR DERNEĞİ GENEL BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

20.03.2025: ÇİN HALK CUMHURİYETİ BÜYÜKELÇİSİ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

20.03.2025: MALTA BÜYÜKELÇİSİ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

Respect to the heroes of the Republic
of Panama and its people.
Kerim A. Q. Q.

20.03.2025: PANAMA BÜYÜKELÇİSİ VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

«C'est avec un grand honneur et un profond respect que
je vous rends hommage au grand homme d'état, à l'homme
d'état, à l'homme d'état, à l'homme d'état, à l'homme d'état.
C'est avec un grand honneur et un profond respect que
je vous rends hommage au grand homme d'état, à l'homme
d'état, à l'homme d'état, à l'homme d'état, à l'homme d'état.
Je félicite la République de Turquie de son statut
de pays, de puissance, et de grande nation.
M. Naciye Selma Öztürk
Ambassadrice extraordinaire
Plénipotentiaire de la
République de Turquie»

21.03.2025: SENEGAL BÜYÜKELÇİSİ VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

With utmost respect in honor of the
outstanding figure, the founder of the
friendly Republic of Turkey, who
is a model of devoted selfless service
to his homeland and compatriots
Jodiy Inom
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary of the
Republic of Tajikistan

21.03.2025: TACİKİSTAN BÜYÜKELÇİSİ VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

27.03.2025: GENELKURMAY BAŞKANLIĞININ
MİSAFİRİ FRANSA HEYETİ

04.04.2025: ANADOLU AJANSI YÖNETİM KURULU
BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

05.04.2025: TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ BAŞKANI VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

07.04.2025: YARGITAY BAŞKANLIĞININ MİSAFİRİ
AZERBEYCAN YÜKSEK MAHKEMESİ HEYETİ

08.04.2025: HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ FİZİK TEDAVİ VE REHABİLİTASYON
FAKÜLTESİ DEKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

08.04.2025: KARADAĞ MECLİS BAŞKAN YARDIMCISI VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

08.04.2025: TÜRKİYE EMEKLİ SUBAYLAR DERNEĞİ GENEL BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

ULU ÖZGER ATAM,
TÜRKİYE EMEKLİ SUBAYLAR DERNEĞİ'NİN
KURULUŞUNUN 81. YILDAĞI VE
DÜŞÜNEN KEMALİN AKADEMİK OLAN ALAN
AKADEMİKLERİNİN MÜZELERİNİN
SÖZ BİR YERİ VE ÜLKEMİZİN ÇEVRESİ ATEŞ
ÇEVRESİNE SÖZ BİR YERİ. BİR YERİ
KEMALİN SÖZ BİR YERİ. BİR YERİ
LÜĞÜNÜ MİLLETİN BİRLİĞİNİ KURULAN İÇİ HER
TÜRKİYE'YE HAZIR.
BU GÖRÜŞÜ İLKELERİNİN YÖRÜKÜSÜNE,
"SÖZ BİR YERİ. SÖZ BİR YERİ" GÖRÜKÜSÜZÜK
TATBİKİNİN TÜRK DÜŞÜNENİNİN SÖZ BİR YERİ,
YERİNE TATBİKİNİN YÖRÜKÜSÜNE SÖZ BİR YERİ,
SÖZ BİR YERİ. SÖZ BİR YERİ.
ÖZELİLE KÜZET KİBİRİ TÜRK CUMHURİYETİ
VE KEMALİNİN SÖZ BİR YERİ. SÖZ BİR YERİ,
YERİNE TATBİKİNİN YÖRÜKÜSÜNE SÖZ BİR YERİ,
SÖZ BİR YERİ. SÖZ BİR YERİ.
LAZIMIN KURULANIN, TÜRKİYE'NİN BİRİĞİNİN
YERİNE TATBİKİNİN YÖRÜKÜSÜNE SÖZ BİR YERİ.
ULU ÖZGER ATAM,
SÖZ BİR YERİ. SÖZ BİR YERİ. SÖZ BİR YERİ,
YERİNE TATBİKİNİN YÖRÜKÜSÜNE SÖZ BİR YERİ,
SÖZ BİR YERİ. SÖZ BİR YERİ.
LÜĞÜNÜ MİLLETİN BİRLİĞİNİ KURULAN İÇİ HER
TÜRKİYE'YE HAZIR.
RAHATLUSU ATAM.

Barakus
Dr. Erdiğün KARAKUŞ
E. HAVA PİLOT KORGEMERAL
TÜRKİYE EMEKLİ SUBAYLAR
DERNEĞİ GENEL BAŞKANI

09.04.2025: (PARLATİNO) LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER PARLAMENTOSU BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

La un gran honor para la
delegación del Parlamento de la América Latina
y el Caribe, estar en esta ciudad
y visitar el Anıtkabir, donde
se encuentra el alma de la Turquía moderna.
La memoria de los grandes hombres
de cada nación son parte integrante
del alma de la nación.
9/4/2025
[Signature]

10.04.2025: İSVİÇRE FEDERAL DIŞİŞLERİ BAKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

30 April 2025
A century ago, our two nations laid the
foundations of a relationship built on mutual
respect, dialogue and cooperation. Today, we
commemorate 100 years since the signing of the
friendship treaty, a testament to the long-lasting
ties between Turkey and Switzerland and our
shared responsibility to addressing common
challenges in an ever-changing world.
Swiss Federal Councillor
Ignazio Cassis
[Signature]

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

10.04.2025: EMNİYET GENEL MÜDÜRÜ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

12.04.2025: CHP GENEL BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

14.04.2025: KARTAL VAKFI 1975 MEZUNLARINDAN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

15.04.2025: FRANSA DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

It is a real honour to begin my visit to the Turkish Navy in Ankara by a game at Anıtkabir.

Here I can feel the weight of Turkish national history and I can see the mutual crossing path of our two countries.

My thanks to the Turkish Naval Forces for their welcome in this beautiful country

Al. Michel Vignier

15.04.2025: GENELKURMAY BAŞKANLIĞININ MİSAFİRİ BİRLEŞİK KRALLIK HEYETİ

15th April 2025

As an ally, we remember past battles. We look forward to our future together. We are stronger as Nations.

As a mother, they are all my sons and daughters.

As: J. G. H. H.

Director General International Collaboration and Experts

UK Ministry of Defence

15.04.2025: TBMM'NİN MİSAFİRİ PERU TÜRKİYE PARLAMENTOLAR ARASI DOSTLUK HEYETİ

15 April 2025

C'est un honneur de commencer ma visite en Turquie par une rencontre à Anıtkabir. Cette visite est une opportunité pour nous de renforcer nos liens d'amitié et de coopération entre le Pérou et la Turquie.

À la fin de mon séjour, nous signerons un accord de coopération entre nos deux pays.

Peru y Türkiye Arası Dostluk Heyeti

Peru y Türkiye Arası Dostluk Heyeti

Peru y Türkiye Arası Dostluk Heyeti

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

17.04.2025: MSÜ DENİZ HARP ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

19.04.2025: TRT GENEL MÜDÜRÜ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

21.04.2025: KAZAKİSTAN MECLİS BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

21.04.2025: KOSOVA GENELKURMAY BAŞKANI VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

21.04.2025: TSK ELELE VAKFI GENEL MÜDÜRÜ VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

22.04.2025: AVRUPA KONSEYİ GENEL SEKRETERİ VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

22 April 2025.
To four greatest leaders, you continue
to inspire and lead.
Our hopes are with you, do know him
to long from Australia. In very great.
Must der Nataske Nati Sengun
[Signature]

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

22.04.2025: AVUSTRALYA
EYALET PARLAMENTOSU HEYETİ

22.04.2025: AVUSTRALYA GENEL VALİSİ VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

22.04.2025: İNGİLTERE DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANI VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

22.04.2025: MSÜ DENİZ ASTSUBAY MESLEK YÜKSEKOKULU
KOMUTANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

24.04.2025: KAZAKİSTAN İSTİHBAHARAT BAŞKANI VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

24.04.2025: ANAYASA MAHKEMESİ BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

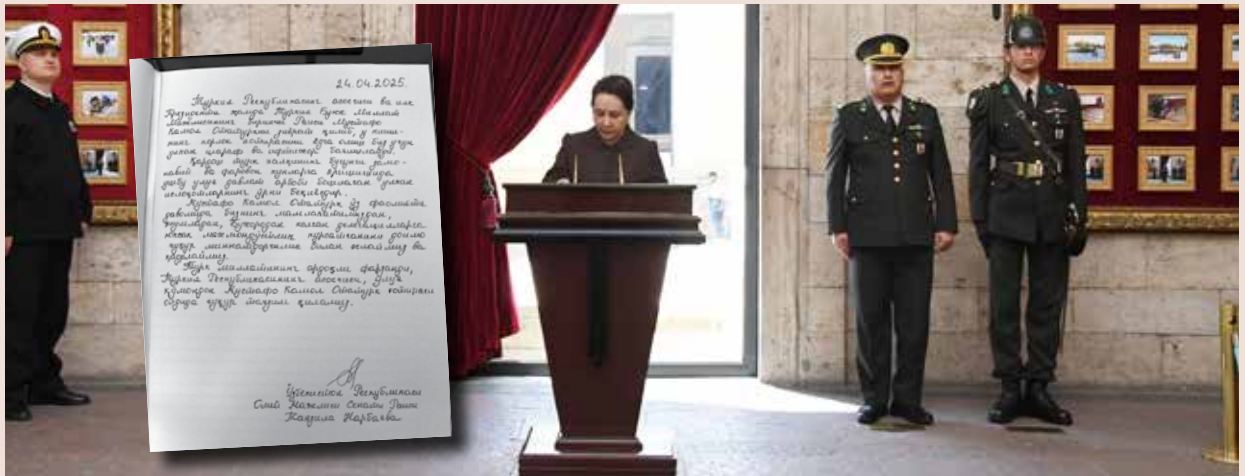
24.04.2025: ANKARA ECZACI ODASI BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

24.04.2025: DEVLET TİYATROLARI GENEL MÜDÜRÜ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

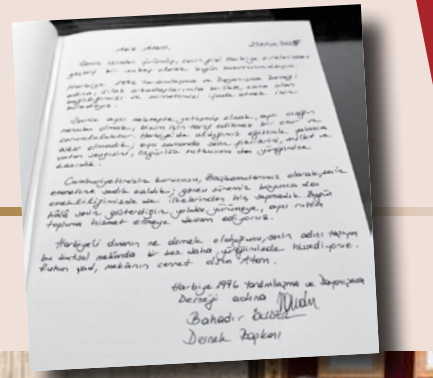

24.04.2025: ÖZBEKİSTAN CUMHURBAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

25.04.2025: HARBİYE 1996 YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA DERNEK BAŞKANI BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

26.04.2025: ANKARA MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ YBS ENSTİTÜSÜ DEKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

28.04.2025: AVUSTURALYA DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

28.04.2025: BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ ULUSAL MUHAFIZ KOMUTANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

28.04.2025: KARAYOLLARI GENEL MÜDÜRÜ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

29.04.2025: BİRLEŞİK KRALLIK İLERİ KOMUTA VE KURMAY KOLEJİNİN HEYETİ

The United Kingdom's Advanced Command and Staff Course (ACSC) is honoured to pay our respects to Mustafa Kemal Atatürk, whose courage, wisdom and resilience in the face of adversity remain an example to us all.

M.R. ZORNEY
Lieutenant Colonel
Postillion Army

2 de Mayo 2025
En representación del pueblo de Ecuador,
rindo homenaje al estabato, que en su
esfuerzo y valentía logro con el pueblo
tutor, poder conseguir una gran victoria
Pablo José Vistimilla
Embajador de la República de Ecuador

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

02.05.2025: EKVADOR BÜYÜKELÇİSİ VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

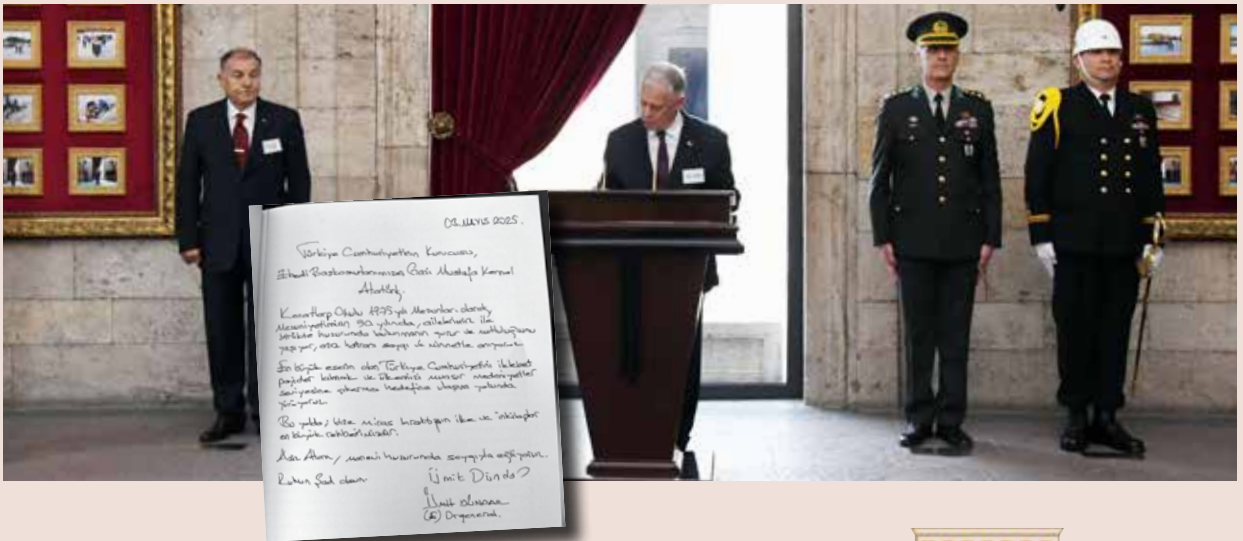

02.05.2025: VIETNAM BÜYÜKELÇİSİ VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Antara, 2 Mayıs 2025
Selam, ben çok mutluyum ki Anıtkabir'i
ziyaret etme fırsatı buldum. Bu ziyaret, bir
öğretici ve saygı dolu bir dersi
veriyor. Benim için en büyük mutluluk, bu
güçlü liderin, bir önceki yüzyıldan kalma
değerleri, benimsediği ve geleceğe taşıdığı
güçlü mesajları. Benim için en büyük mutluluk,
"Atatürk" adıyla, Türkiye ve Vietnam
arasındaki dostluğu.
Tüm iyi dileklerle,
Vietnamın Başbakanı ve
Halkına
Arkadaşları ve
Arkadaşları

03.05.2025: 75'LİLER KÜLTÜR VE
DAYANIŞMA DERNEĞİ HEYETİ

03 MAYIS 2025.
Türkiye Cumhuriyeti Kurucusu,
Ehmetiye Atatürk'ün 95. Doğum Gününe
Hakkında
Kıymetli Arkadaşlar! 1925'te Atatürk, bir
devrimci lider olarak, Türkiye'nin geleceği için
büyük bir mücadele verdi. Bu mücadele, bir
öğretici ve saygı dolu bir dersi veriyor. Benim için en büyük mutluluk, bu
güçlü liderin, bir önceki yüzyıldan kalma değerleri, benimsediği ve geleceğe taşıdığı
güçlü mesajları. Benim için en büyük mutluluk, "Atatürk" adıyla, Türkiye ve Vietnam
arasındaki dostluğu.
Tüm iyi dileklerle,
Vietnamın Başbakanı ve
Halkına
Arkadaşları ve
Arkadaşları

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

07 Mayıs 2025

Macaristan Silahlı Kuvvetleri adına,
Török'ün kızımarı, Török'e Cümleceğün'ün
kurucusu Macarlar, Kutsal Atıf'ın huzurunda
sırgıların sürmekte devam etmekte olur.
Bize bu zorlukları çözümler, Török'ün
çözümlerle kurtuluşu, Macar Milleti'nin
halklarının ifadesidir.

Kinç L. Kır
Major General İsmail İbrahim AYTIL
Hungary Joint Operations Commander

07.05.2025: MACARİSTAN SİLAHLI KUVVETLERİ MÜŞTEREK HAREKÂT
KOMUTANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

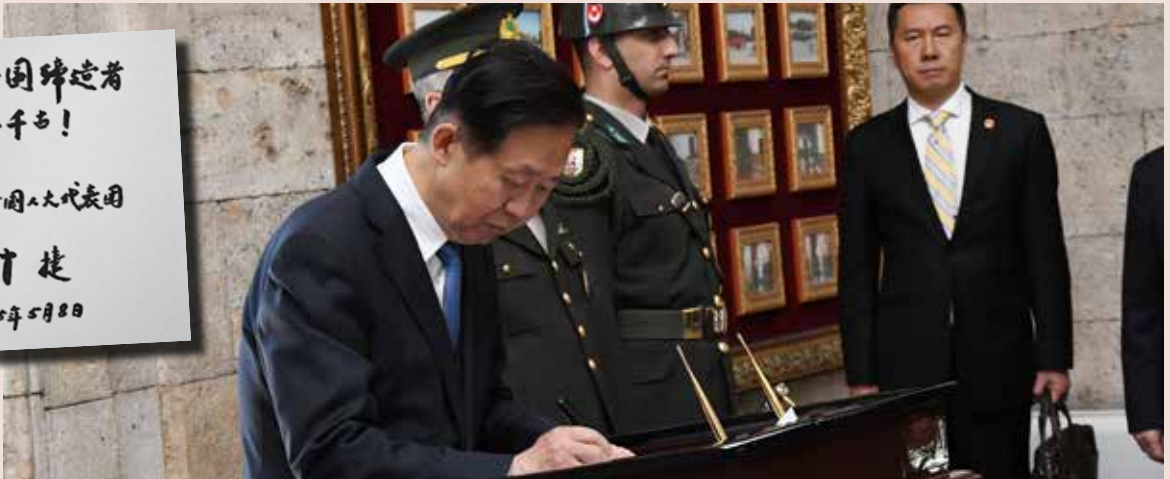
08.05.2025: ÇİN HALK CUMHURİYETİ ULUSAL HALK KONGRESİ DAİMİ
KOMİTESİ BAŞKAN YARDIMCISI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

土耳其共和国缔造者
凯末尔千古！

中国全国人大代表团

丁捷

2025年5月8日

08.05.2025: IRAK BAŞBAKANI VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

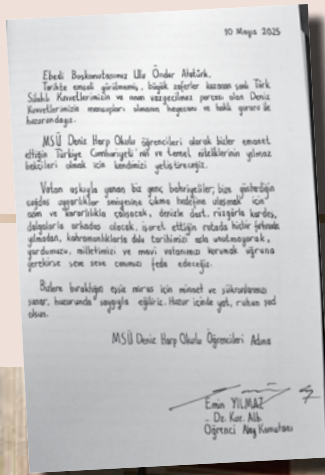
باسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم، وفي ذكرى مؤسس
الدولة العراقية، نحيي روحه الطيبة
والمصير الذي ساهم في تأسيس دولة
عراقنا، ونتمنى له العزة والكرامات.

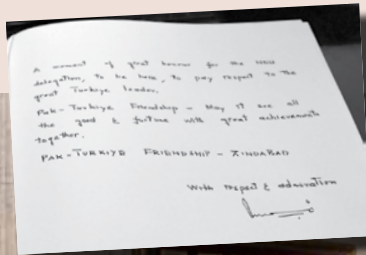
أنت الذي قد نبهت العراق في مركب
التاريخ، وراكبوا (البحر) المشترك، قسلي
تفهمنا، فالحق، لا راحة للذين من التتبع
الطريق، والكرامات.

محمد سجاد الجوراني
رئيس مجلس الوزراء
جمهورية العراق
أنتقم ٨٠ آذار ٢٠٢٥

10.05.2025: MMSÜ DENİZ HARP OKULU ÖĞRENCİ ALAY
KOMUTANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

great
Pan-Turkic Friendship - Way of world
the good & future with great achievements
together.
Pan-Turkic Friendship - Kınıkara

With respect & admiration

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

13.05.2025: BİRLEŞİK KRALLIK HEYETİ

13.05.2025: KORE DENİZ KUVVETLERİ KURMAY BAŞKANI VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

14.05.2025: ANKARA ECZACI ODASI BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

It has been an incredible honour to be part of this memorial building. On behalf of the British Army, I would like to thank Turkey and all those involved for including us in such an occasion.

finally my congratulations to the soldiers and people, who are a source of pride to their nation. They were experts leaders.

Byzantine T. Lombard 1850
British Army

조국을 위한
승고한 희생과
위업에 경의를
표합니다.

2025. 5. 18.

대한민국 해군참모차장
중장 최 성 력

[illegible]

Uzman Eczacı Cemal Abbasoğlu
Kutulu Eczacı Odası Başkanı

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

14.05.2025: İYİ PARTİ GENEL BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

14.05.2025: KKTC CUMHURİYET MECLİSİ EKONOMİ MALİYE BÜTÇE VE PLAN KOMİTESİ BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

15.05.2025: GENÇLİK VE SPOR BAKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

17.05.2025: MİLLÎ SAVUNMA BAKANI BAŞKANLIĞINDA OYAK YÖNETİM KURULU ÜYELERİNDEN OLUŞAN HEYET

19.05.2025: GENÇLİK SPOR BAKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

20.05.2025: GAZİ ÜNİVERSİTESİ DİŞ HEKİMLİĞİ FAKÜLTESİ DEKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

20.05.2025: NATO MÜTTEFİK DÖNÜŞÜM KOMUTANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

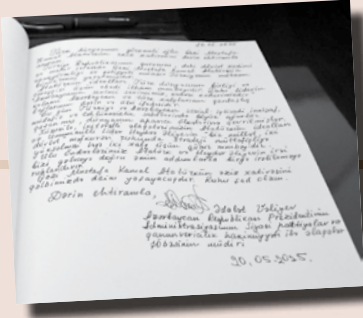

20.05.2025: MISIR SENATOSU DIŞIŞLERİ KOMİSYONU ÜYELERİNDEN OLUŞAN HEYET

20.05.2025: DEVLET HAVA MEYDANLARI İŞLETMESİ GENEL MÜDÜR YARDIMCISI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

20.05.2025: AZERBAIJAN CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
SİYASİ PARTİLER VE YASAMA ERKİ İLE İLİŞKİLER BAŞKANI VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

21.05.2025: KAZAKİSTAN GENELKURMAY BAŞKANI VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

23.05.2025: CUMHURBAŞKANLIĞININ MİSAFİRİ
ÇİN HALK CUMHURİYETİ HEYETİ

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

24.05.2025: 1994'LÜLER YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA DERNEK BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

26.05.2025: MSÜ KARA HARP ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

26.05.2025: ÜRDÜN HAŞİMİ KRALLIĞI GENELKURMAY BAŞKANI VE BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

27.05.2025: TANZANYA ULUSAL
SAVUNMA KOLEJİ HEYETİ

27.05.2025: BREZİLYA TÜRKİYE PARLEMENTOLAR ARASI
DOSTLUK GRUBU HEYETİ

29.05.2025: KOSOVA EMNİYET GENEL MÜDÜRÜ VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

11.06.2025: ADALET BAKANI YÖNETİMİNDE HÂKİM VE SAVCILAR KURULU HEYETİ

14.06.2025: İÇİŞLERİ BAKAN YARDIMCISI YÖNETİMİNDE JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI HEYETİ

Anıtkabir'i Ziyaret Eden Resmi Heyetler

16.06.2025: MOĞOLİSTAN İSTİHBARAT BAŞKANI VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

Мангал-Тогорж-и ахуйн
дунгийн найздалдагтай сайнхон
архивчид анх удааг дотроон
байрлах дэргэдэв.

Байгалийн эрх зүйлс,
Анхны эрх зүйлс, дэргэдэв
16.06.2025.

16.06.2025: İTALYA GENELKURMAY BAŞKANI VE
BERABERİNDEKİLERDEN OLUŞAN HEYET

I am deeply honored to visit this historical site
of Great Significance and Cultural Importance
I pay profound respects as a sign of esteem
and respect for your Culture and traditions,
in the spirit of friendship and cooperation between
our Cultures and Countries,
on this occasion, I do extend my sincere
wishes for well being, prosperity and Peace
to the Turkish People.

With Regards
Luigi Morikler

100. YILINDA ŞEYH SAİT İSYANI ve ATATÜRK

Prof. Dr. Oğuz Aytepe*

İsyan, toplum ve devlet hafızasında farklı yerler işgal ettiği ve çoğunlukla kalıcı izler bıraktığı için açıklaması da değişkenlik göstermektedir. Roma’da, İngiltere’de, İslâm Hukuku’nda, Osmanlı Devleti’nin son dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti’nde karşılığı, açıklaması ve cezası farklılıklar içermektedir. İsyan kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre Arapça asıllı olup “başkaldırı” anlamına gelmektedir. Başkaldırı kelimesi ise kurulu düzene, devlet düzenine karşı gelme, düzene uymama ve itaat etmeme anlamlarını taşımaktadır.¹ İslâm Ansiklopedisi’nde ise, bu kelime “bağy”, çoğul olarak “buğat” kelimesi ile karşılık bulmakta ve haktan ayrılma, zulüm etme anlamına gelirken, Allah’a karşı gelme anlamı da taşımaktadır.² İsyan kelimesinin bu anlamları siyasi yönü itibarıyla vatana ihanet suçu ile paralellik göstermektedir.

Osmanlı Devleti’nde hukuk şer’i ve örfi olarak iki kısımda uygulanmıştır.³ Vatana ihanet suçu da idam ile cezalandırılmıştır. Batılılaşmanın etkisinin görüldüğü Tanzimat Fermanı ile devlet hukukunda değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde hukuk yapısında Fransa Ceza Kanunun etkisi ile 1848’de ve 1858’de değişiklikler yapılmıştır. Fakat, İslâm hukukunda olan bağy suçu devam etmiştir. İsyan edenler (usat, asi), isyana kalkışanlar veya devlet aleyhine konuşmalar yapanlar kürek, hapis veya idam cezası ile cezalandırılmıştır.⁴ 1858 yılındaki kanunname devlet ve saltanat aleyhinde isyana tahrik ve isyanı başlatanlar idam cezası ile cezalandırılmışlardır. 1876’da bu kanunda de-

ğişiklik yapılmış ve anayasayı, hükümet şeklini, saltanatın şeklini değiştirmeye ya da imhaya yeltenenler idam cezası alır denmiştir.⁵ Kanun-ı Esasi’de Padişah’ın kendisi kutsal ve sorumsuz olmasından ötürü vatana ihanet suçundan sorumlu olabileceğine yönelik bir hüküm yer almamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti anayasalarında (1924, 1961, 1982) vatana ihanet suçunun tanımı yapılmamıştır. Bununla beraber Cumhurbaşkanı’nın vatana ihanet suçundan sorumlu olabileceği belirtilmiş ancak hangi eylemlerin suç sayılabileceği belirtilmemiştir.⁶

Kürtler, Kürdistan ve İsyanlar

Kürtler Osmanlı Devleti’nin resmi dili olan Türkçeyi konuşmamalarına rağmen Devlet onları var olan çok uluslu ümmet kompozisyonuna dâhil etmiş ve hukuken de tanımıştır.⁷ Kürtler, 16. yüzyılın başından 19. yüzyılın ortalarına kadar, Osmanlı Devleti ile İran Safevi Devleti arasındaki çekişmelerin nedenlerinden biri ve en önemlisi olmuştur. Özellikle 18. yüzyılın sonlarından başlayarak “Kürdistan”⁸ bu iki devlet arasında mücadele sahası haline dönüştü. İki taraf da bölgede yaşayan Kürtlere egemen olmak istiyordu. 19. yüzyılda bu mücadeleye önce İngilizler, ardından Ruslar, Amerikalılar, Fransızlar, Almanlar hatta İsveçli misyonerler katıldı. O dönemin bu güçlü devletleri, Kürtlerle yakından ilgilendiler ve onlara hep düşmanın arka cephesini zayıflatacak bir faktör olarak baktılar.⁹

Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyılın başından beri Kürt sorunu olmasa da bölgesel bir sorun yaşandığı kesindir. Ancak o dönemdeki sorun gerek niteliği ve gerekse kapsamı bakımından Cumhuriyet Türkiye’sindeki sorundan farklıdır.

5 Rezzan İtişgen Dülger, “Vatana İhanet Suçunun Kökenleri Üzerine Bir İnceleme”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt.23, Sayı.2 (2017), s.131-132.

6 Uğur Arslan, a.g.m, s.65.

7 Fikret Başkaya, *Resmi Tarih Tartışmaları*, Cilt. I, İstanbul, Türkiye ve Orta-Doğu Forumu Vakfı, 2008, s.194.

8 Kürdistan sınırları pek de kesin olmayan bir coğrafi bölgeyi ifade etse de Osmanlı’nın belli bir döneminde (İttihat ve Terakki) ve özellikle Türkiye Cumhuriyeti’ne kadar ve Osmanlı resmi makamları tarafından kullanıldı. Terimi ilk kullanan Büyük Selçuklu Sultanı Sancar’dır. Rıza Zelyut, *Dersim İsyanı, Seyit Rıza Gerçeği*, Ankara, 2010, s.42; Bkz, Abdülhaluk M. Çay, *Her Yönüyle Kürt Dosyası*, Ankara, Sistem Ofset Basımevi, 2008, s.128.

9 Halfin, *XIX. Yüzyılda Kürdistan Üzerine Mücadeleler*, İstanbul, Komal Yayınları, 1992, s.29.

*Prof. Dr. Oğuz Aytepe, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü E. Öğretim Üyesi.

1 Bkz, Türk Dil Kurumu Sözlükleri.

2 Ali Şafak, “Bağy” *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 4, İstanbul T.D.V. Yay., 1991, s.451.

3 Ahmet Akgündüz, “Osmanlı Hukukunda Şer’i Hukuk Örfi Hukuk İkilemi ve Yasama Organının Yetkileri”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Cilt, 12, Sayı, 2 (1999), s.117-121.

4 Uğur Arslan, “Vatana İhanet Kavramı ve Suçu”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt, 4 Sayı, 1 (2021), s.62-64.

100. YILINDA ŞEYH SAİT İSYANI VE ATATÜRK

Bununla beraber 19. yüzyıldaki gelişmeler, sorunun uluslararası boyut kazanmasına temel teşkil edecek tarihi süreci oluşturmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle başlayan gelişmeler ise Kürt sorununun ilk kez uluslararası bir sorun haline dönüşmesine neden olmuştur. Büyük Devletler, Yakındoğu'daki çıkarları açısından Kürtlerle yakından ilgilenmek zorunda kalmışlardır.¹⁰

Milliyetçilik düşüncesinden etkilenen Kürtler aşiret bağlamında da olsa Osmanlı'ya karşı isyan etmişlerdir. Osmanlı Devleti ise gerek milliyetçilik akımlarını iyi okuyamadığı gerekse de karşılığını zamanında veremediği için isyanlar birbirini izlemiştir.

Kürtçülük, yüzyıllardan beri hazırlanmış olan "büyük suikast" zincirinin bir halkasıdır. Bölücülük anlamında Kürtçülük, Avrupa'dan kaynaklanmıştır. Kürtçülüğün öncüleri Avrupa'dan (ve Amerika'dan) kalkıp ülkemize gelen misyonerler, gezginler (seyyahlar) ve konsoloslardır. Bu görevliler "Kürdistan ve "Kürt" isimlerini Avrupa'ya, Amerika'ya taşımış, dünyaya duyurmuşlardır. İlk bölücü Kürtçüler yabancılar arasından çıkmış, yerli Kürtçüler çok sonradan onlara katılmışlardır.¹¹

19. yüzyılda çıkan ilk Kürt isyanı 1806 yılındaki Babanzade Abdurrahman Paşa isyanıdır. En önemli Kürt isyanı ise 1878 yılında Şeyh Ubeydullah Nehri'nin önderliğinde yapılmıştır. Ubeydullah Rusya'ya karşı savaştığından İran ve Osmanlı Devleti'nden para alıyordu. Ancak iki yıldan beri maaş almadığından Osmanlı Devleti'ne isyan etmiş fakat isyan 1879 da Şeyh'in yenilgisiyle sona ermiştir.¹²

I. Dünya Savaşından önce görülen Kürt isyanları millet esaslı değil, yalnızca aşiretler bağlamında ortaya çıkmıştır. Savaş esnasında ve sonrasındaki dönemde, ilk olarak yabancı istihbarat örgütlerinin etkileri, ikinci olarak Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybetmesi nedeni ile milli desenli Kürt isyanları görülmeye başlanmıştır.¹³

10 Bilal N. Şimşir, *Kürtçülük (1878-1923)*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2007, s.302-303.

11 Bilal N. Şimşir, a.g.e, s.19.

12 Bkz, Bilal Şimşir, a.g.e, s. 184-195.

13 Fatih Ünal, "Rusların Kürt Aşiretlerini Osmanlı Devleti'ne Karşı Kullanma Çabaları", *Karadeniz Araştırmaları*, 2008, s.133-152.

Şeyh Sait İsyanı (13 Şubat-31 Mayıs 1925)

Cumhuriyet öncesi Kürt isyanları ideolojik olarak herhangi bir milliyetçi öge taşımazlar. Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı İstiklal Harbi güçlenmeye ve gelişmeye başladıkça, karşı tepkilerde artmaya başlamıştır. İstanbul hükümetinden gelen tepkiler ile beraber isyan hareketleri de İstiklal Mücadelesini engellemeye çalışmıştır. 1919-1921 yılları arasında Milli Mücadeleyi boğmaya çalışan, önce Temsil Heyeti'nin sonra da TBMM'nin otoritesini yıkmaya çalışan birçok isyan meydana gelmiştir.¹⁴ Ancak bu kötü gidişe dur demek için Türk milletinin vatansever bir grup evladı öne çıkmıştır. Bu grup Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının önderliğinde harekete geçerek, tüm Anadolu'yu yakıp kavuran ateşi söndürmüştür. Milli Mücadele'nin kahramanları, taşın altına sadece ellerini değil tüm bedenlerini koymuşlardır. Yeni bir Türk Devleti kuran Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Anadolu'yu işgalden kurtarmışlar, saltanata son vermişler ve demokrasiye geçiş için gerekli adımları atmışlardır. 29 Ekim 1923 tarihinde ilan edilen Cumhuriyet ile Osmanlı Devleti'nin geleneksel ümmet toplum yapısı terk edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları milliyetçilik ve Cumhuriyetçilik ilkelerine dayanan, merkezi-üniter bir modern Türk Devleti kurmuşlardır. "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir" ifadesiyle özetlenebilecek Atatürk milliyetçiliği inde; devlet, din, ırk ayrımı gözetmeksizin siyasi ve kültürel birlikteliği esas almıştır. Yeni Türk Devleti Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan bütün etnik gruplara eşit mesafede yaklaşmaktadır. Kürtler de anayasada belirtilen millet şemasına dâhil edilmiş ve Türklerle aynı haklara haiz olmuşlardır.¹⁵

Şeyh Sait İsyanı, Osmanlı dönemindeki isyanlarla benzeşmektedir. Ancak arkalarına aldıkları İngiliz desteği ve sebep oldukları kayıplar bakımından Osmanlı dönemindeki isyanlardan ayrılmıştır. Aralarındaki asıl fark Musul Sorunu ile doğrudan ilişkili olmasıdır.¹⁶ Çünkü

14 Bkz, Ahmet Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, Ankara, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974, s.66-68.

15 Bkz, Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap (1923-1938), İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1995, s.166-170.

16 Erol Kurubaş, *Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye*, Cilt. I, Ankara, Nobel Yayınları, 2004, s.5-55.

İngilizlerin Türklere kaptırmak istemedikleri bir Musul vilayeti vardır. Musul'un kaderi en geç 1925'te belli olacaktır. Bunun farkında olan İngilizler 1924 yılında önce Nasturileri isyana teşvik etmişler, isyanın bastırılmasından dört ay sonra Şeyh Sait liderliğindeki Kürtleri devlete karşı ayaklandırmışlardır.¹⁷

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra 1924 ile 1938 yılları arasında Şeyh Sait ve Dersim İsyanları ile beraber Doğu ve Güneydoğu bölgemizde büyüklü küçüklü olmak üzere 29 isyan çıkmıştır. İlk isyan olan Nasturi İsyanı hariç diğer isyanların tamamında Kürt aşiretleri rol oynamıştır. Nasturi isyanı ile başlayan isyan dalgası 1938'de Dersim isyanının bastırılması ile son bulmuştur. Çok boyutlu ve çok parçalı bu isyan hareketleri, hem Osmanlı'da hem de Cumhuriyet döneminde büyük sıkıntılara sebep olmuştur.¹⁸

İsyanın Sebepleri

Şeyh Sait İsyanının pek çok sebebi vardır: Türkiye Cumhuriyeti'nin jeopolitik ve jeostatejik önemi, bu dönemde meydana gelen isyanların temel belirleyicisidir. Türkiye'nin Kafkasya-Ortadoğu hattında yer alan petrol rezervlerine ve petrol boru hatlarına yakın olması ve bu bölgede yer alan halklarla etnik-dini-kültürel-tarihsel ortaklığa sahip olması sürekli bir gerilim kaynağı olmuştur.

İngiliz emperyalizmi, Doğu ve Batı Türklüğü arasında bir duvar oluşturmak amacıyla Kafkasya'da bir Ermenistan Devleti, Araplarla Türkler arasında da dostluğunu kazanacağı bir tampon bölge oluşturmak amacıyla bir Kürt Devleti kurmak istemiştir. İngiltere'nin Kürt politikasının ve kışkırtmalarının asıl nedenini Osmanlı'dan Cumhuriyet'e sorunlu bir miras olarak devredilen Musul meselesi yani Musul petrolleri belirlemiştir.¹⁹

Ayrılıkçı Kürt ileri gelenleri, Cumhuriyet'in ilk yıllarında halktan sağladıkları desteği artırmak ve çıkartmayı planladıkları isyanın başarıya ulaşmasını sağlamak için gizli örgütlenmele-

re gitmişlerdir. Bu örgütlerin en güçlüsü Azadi (özgürlük) Örgütü'dür. Örgüt, Kürdistan Teali Cemiyeti'nin bölgede etkinliğini yitirmesiyle, Cibranlı Miralay (Albay) Halit Bey tarafından 1920'de Erzurum'da kurulmuştur. Bu örgütün hedefi Anadolu'da bağımsız ve özgür bir "Kürdistan" kurmaktır.²⁰ Örgüt çıkartacağı isyan için özellikle İngiltere, Fransa ve Rusya'nın gizli desteğini almayı amaçlamıştır. Azadi Örgütü ayaklanma için hazırlık yaptığı süreçte eski Hamidiye Alayları mensuplarıyla irtibata geçmiş, onları devlete karşı kışkırtarak silahlandırmıştır.²¹ Örgüt'ün kullandığı dini motifler isyanın liderlerine geniş bir manevra alanı yaratmış, "din elden gidiyor" propagandasının yanı sıra bölgedeki Kürtlerin yaşadıkları ekonomik sıkıntılar da onların isyana katılmalarını etkileyen yardımcı bir unsur olmuştur.²²

Cumhuriyetin ilanı ve Hilafetin kaldırılması, yeni Türk Devleti'nin kurulmasıyla birlikte mücadeleye veren arkadaşların yollarını ayırmıştır.

17 Yonca Anzerlioğlu, *Nasturiler*, İstanbul, Tamga Yayınları, 2000, s.156-158.

18 Sinan Meydan, *Cumhuriyet Tarihi Yalanları 2. Kitap*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2010, s.225-226.

19 Bkz. Volkan Ş. Ediger, "Osmanlı petrol uğruna parçalandı", *Derin Tarih*, Sayı, 52 (Temmuz 2016), s.68-69.

20 Ahmet Onay, *Ulusçuluk ve Ayaklanma Kuramları Işığında Türkiye'de Kürtçülük ve Kürt Ayaklanmaları*, Ankara, Gece Kitablığı, 2016, s.190.

21 M. Şerif Fırat, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1983, s.154-160.

22 Mehmet Perinçek, *Sovyet Devlet Kaynaklarında Kürt İsyanları*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2017, s.76.

100. YILINDA ŞEYH SAİT İSYANI VE ATATÜRK

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adıyla, Mustafa Kemal'e ve Cumhuriyet Halk Fırkası'na karşı oluşan muhalefet, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni milleti ve vatanı bölmek için fırsat kollayan dış güçlerin faaliyetlerine ve ülke içinde devrimlerin hedeflediği toplumsal dönüşüme karşı oluşan girişimlerin gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır.²³ Fırka, Cumhuriyet'i doğmadan boğmak isteyen gericilerin ve etnik bölücülerin sığınağı haline gelmiştir.²⁴ İsyan sonunda, 3 Haziran 1925'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılmıştır.²⁵

Şeyh Sait Azadi Örgütü'nün Erzurum'da yapılan kongresinde, Cumhuriyet idaresinin din ile ilgili yürüttüğü politikaları ağır bir şekilde eleştirmiştir. Toplantı da; Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın o güne kadar yaptığı muhalefetten bahsederek bu siyasi yapının kendileriyle birlikte hareket ettiğini iddia etmiş, böylece toplantıya katılanları ikna etmeye çalışmıştır.²⁶

Cumhuriyetin ilanından beş ay sonra 3 Mart

1924'te Halifeliğin kaldırılması ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkartılması ayrılıkçı fikirler taşıyan Kürt ileri gelenleri için bulunmaz bir fırsat olmuştur. Halifelik kurumunun kaldırılması şeyhleri rahatsız etmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim ve öğretim birleştirilmiş, şeyhlerin itibar ve para kaynağı olan medreseler kapatılmıştır. Ellerinden itibar ve para kaynakları alınan şeyhler ve aşiret ağaları çıkartılan bu kanunların toplumun dinden uzaklaştırılması için yapıldığına dair propagandaya girişmişler, "din elden gidiyor" söylemiyle halkı kışkırtmışlardır. Cumhuriyet'in sekülerleşmesine (dünyacılık görüşü) yönelik atılan bu adımlar, ilerleyen süreçte Anadolu'da yaşayan yalnızca Kürtlerin değil; tüm tutucu kesimlerin de direnişine sebep olmuştur.²⁷ Başlarında Şeyh Sait adlı gayet cahil bir softa bulunan bazı şeyhlerle yabancıların aleti olan birkaç hain politikacı dağlarda ve köylerde dünya hadiselerinden habersiz yaşayan bir kısım halkı bir taraftan taassuplarını (bağnazlık) tutuşturmak, diğer taraftan şehirleri yağma etmek vaadiyle hırslarını uyandırmak suretiyle isyan ettirdiler.²⁸

Hükümetin fedakârlık yaparak çıkardığı Aşâr Vergisi Kanunu da Kürt ileri gelenlerini ekonomik olarak etkilemiştir. Devlet'in yılda 35-40 milyon hasılat elde ettiği gelirinden vazgeçmesi; binlerce liraya iltizama verilmesi gereken koca köyleri 50-60 liraya alan ağaları memnun etmemiştir.²⁹

Doğu Anadolu'da aşiretlerden oluşturduğu milis kuvvetleriyle bölgeyi düşmandan temizleyen "Deli Halit" diye tanınan Ardahan milletvekili Halit Bey'in TBMM'de Ali Çetinkaya tarafından 9 Şubat 1925'te öldürülmesi de siyasi gerginliği artırmış ve bir hafta sonra Şeyh Sait İsyanı başlamıştır.³⁰

Şeyh Sait İsyanı'nın temel nedenleri, cehalet, bağnazlık, kişisel çıkarlar ve emperyalist oyunlardır.

Musul Sorunu'nun Milletler Cemiyeti günde-

27 Sinan Meydan, a.g.e, s.335-336.

28 Tarih IV., İstanbul, Devlet Matbaası, 1931, s.189-191.

29 Özgür Körpe, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ayaklanmalar*, İstanbul, Paraf Yayınları, 2013, s.305-306.

30 Yaşar Kalafat, *Şark Meselesinin Işığında Şeyh Sait Olayı, Karakteri, Dönemindeki İç ve Dış Olaylar*, Ankara, Boğaziçi Yayınları, 1992, s.92.

23 Behçet Cemal, *Şeyh Sait İsyanı*, İstanbul, Sel Yayınları, 1955, s.52-53.

24 Sinan Meydan, a.g.e, s. 335.

25 Şeraffetin Turan, a.g.e, s.135.

26 Ahmet Süreyya Örgüven, *Şeyh Said İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesi*, İstanbul, Temel Yayınları, 2007, s.251.

minde olduğu bir sırada çıkan isyan, önceden tasarlanmıştı. Azadi Örgütü, Erzurum'da yaptığı kongrede; İngiltere, Fransa ve Rusya'nın desteğini almak koşuluyla, en geç 1925 yılının Mayıs ayında isyanın başlaması kararını almıştı. Ancak, Ruslar Örgüt'ten gelen talebi reddetmişler, İngilizler ise bu hususta herhangi bir taahhütte bulunmamışlardır.³¹

Ayaklanma ortaya çıkmadan Devlet tarafından haber alınmıştır. İngiliz İstihbarat Servisinin 23 Temmuz 1924'te Londra'ya gönderdiği belgelere göre, ayaklanmanın önceden hazırlandığı anlaşılmaktadır.³² Ağnot Bucak Müdürü ve Başöğretmen Mehmet Zeki Bey de isyan hazırlıklarını yetkililere bildirmişler fakat gerekli önlem alınmamıştır.³³

Şeyh Sait, daha önce Nasturi isyanına karışmış, bu nedenle Bitlis Harp Divanı ifadesini almak için Bitlis'e çağırmıştır; ancak O, tutuklanmaktan korktuğu için, hasta olduğunu ileri sürüp gitmemiştir. İfadesini Hınıs'ta veren Şeyh Sait bütün iddiaları reddetmiştir.³⁴

Çıktığı dönemde Genç Hadisesi olarak bilinen Şeyh Sait İsyanı, 13 Şubat 1925'te, Genç-Çapakçur (Bingöl) ili, Ergani İlçesinin Eğil bucağına bağlı Piran (Dicle) köyünde başlamıştır. Şeyh Sait aşiretlerden derlediği 300 kişiyi bulan adamlarıyla birlikte Piran'da bulunan kardeşi Şeyh Abdurrahim'in evine yerleşmiştir. Sait'in adamlarının arasında yakalama emri olan şahısların bulunduğu dair istihbarat alan jandarma komutanları kaçakların teslimini istemiş, ancak Şeyh Sait kaçakları teslim etmediği gibi jandarma birliği ile çatışmaya girmiş, çatışmada iki er yaralanmış, on er, iki teğmen ve bucak müdürü esir alınmıştır. Böylece isyan fiilen 13 Şubat'ta başlamıştır.³⁵ Piran olayı neticesinde isyancılar telefon ve telgraf hatlarını kesmişler ve olay mahalliyle hükümet merkezi arasındaki irtibatı en-

gellemeye yönelik amaçlarında belli oranda başarılı olmuşlardır.³⁶

İsyan, bölgede yeterli askeri güç bulunmamasının etkisiyle hızla yayıldı. Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, İkinci Başkan General Kazım ve İsmet (İnönü) ile isyanın bastırılmasına yönelik plan hazırladı. Genelkurmay Başkanlığı bastırma harekâtı için 3. Ordu Müfettişi Kazım (Orbay) ve Mürsel (Bakü) Paşa komutasındaki 7. Kolorduyu görevlendirdi.³⁷

İsyancılar 16 Şubat'ta Darahini'ye saldırmış, vali ve resmi görevlileri etkisiz hale getirerek, Genç ilinin merkezi Darahini'yi yağmalamışlar ve Ziraat Bankası'na el koymuşlardır. Buradaki durumu Ankara'ya bildiren Başöğretmen Mehmet Zeki'yi önce hapsedmiş sonra da öldürmüşlerdir.³⁸ Şeyh Sait halkı din adına ayaklanmaya çağırdı. Halka dinsel içerikli bildiriler dağıtıldı. Şeyh Sait Diyarbakır komutanlığını üstlendi. Lice, Çapakçur (Bingöl), Palu ve Elazığ isyancıların eline geçti. Ancak 26 Şubat'ta Elazığ halkı birleşerek çapulculuğa giren isyancıları kentten kovdu. Hükümet 24 Şubat'ta Doğu Anadolu illerini kapsayacak şekilde kısmi seferberlik kararı aldı. Aynı gün TBMM, hükümetin önerisiyle bölgede bir ay süreyle sıkıyönetim ilan etti. Ertesi gün de Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nda yapılan bir değişiklikte dince kutsal sayılan kavramları kullanarak örgüt kurma suçu vatana ihanet kapsamına alındı.³⁹

İsyanın denetim altına alınamaması, tersine etkinlik kurdukları alanın genişlemesi Meclis'te ve Parti'de rahatsızlık yarattı. Şiddetli eleştirilere hedef olan Başbakan Fethi (Okyar) Bey istifa etmek zorunda kaldı. İsmet (İnönü) 3 Mart'ta yeni Hükümeti kurdu ve 4 Mart'ta Hükümet tarafından önerilen Tahrir-i Sükun Kanunu Meclis'te kabul edildi. Kanun uyarınca, basına sansür getirilmiş, Ankara ve Diyarbakır'da birer İstiklâl Mahkemesi kurulması kararlaştırılmıştır.⁴⁰

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası başkanı

31 Bilal N. Şimşir, *İngiliz Belgeleriyle Türkiye'de Kürt Sorunu, "1924-1938"*, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, 1975, s.6.

32 Uğur Mumcu, a.g.e, s.66.

33 İhsan Ş. Kaymaz, *Musul Meselesi, Emperyalizm ve Kürtler*, İstanbul, Kaynak Yayınevi, 2014, s.449.

34 Metin Toker, a.g.e, s.44; Behçet Cemal, a.g.e, s.22-23; Sınan Meydan, a.g.e, s.341.

35 Kemal Yılmaz, *3 üncü Ordu Bölgesinde Çıkan Ayaklanmalar ve Ayaklanmaların Bastırılması*, Erzurum, Gnkur. Bşk. 1991, s.43; Metin Toker, a.g.e, s.38-42.

36 Metin Toker, a.g.e, s.18.

37 Abdülhaluk M. Çay, a.g.e, s.438.

38 Ergün Aybars, a, g, e, s.210 ;Uğur Mumcu, a.g.e, s.68-69.

39 İhsan Şerif Kaymaz, *"Şeyh Sait İsyanı", Atatürk Ansiklopedisi*, Atatürk Araştırma Merkezi.

40 *TBMM Zabıt Ceridesi*, İ:69, Cilt. 2, (4 Mart 1341/1925), s.149.

Kazım (Karabekir) Paşa ve Rauf Orbay, kabul edilen kanunu ve İstiklal Mahkemeleri'ni eleştirmiş, kanunun anayasaya aykırı olduğunu ve şiddetli tedbirlerin alınmasının doğru olmadığını ifade etmişlerdir.⁴¹

Şeyh Sait'in emri ile 7 Mart'ta Diyarbakır'a beş bin silahlı aşiret mensubu saldırıya başlamış, şehrin içinde bulunan askeri kuvvetler saldırıyı önlemiştir. Yenilgiye uğrayan asiler Varto'ya ilerlemiş ve şehir merkezini ele geçirmiştir. Daha sonra Muş'a yönelen asiler başarılı olamamıştır. Çatışmalar devam ederken daha önce ilan edilen sıkıyönetim bir ay süreyle uzatılmıştır.⁴²

Diyarbakır çatışmaları, isyanın dışardan desteklendiğini ve yabancı memleketlerde Kürdistan Krallığının beklendiğine dair bazı delillerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Gerçekten çatışmaların ertesi günü 9 Mart tarihinde, İngiltere'den bazı silah fabrikalarının kataloglarını ve mektuplarını havi ve üzerlerinde "Kürdistan Kraliyeti Harbiye Bakanlığı" adresi yazılı zarflar Diyarbakır'a gelmişti. Kürdistan'ın başkentinin Diyarbakır'da kurulmuş olacağı İngilizler tarafından bu kadar iyi biliyordu.⁴³

Türk Ordusu 27 Mart'ta bastırma operasyonuna başladı. Hınıs'a giren asiler 27 Mart'ta Osman Paşa tarafından dağıtılmış, 2 Nisan'da hava kuvvetlerinin de katılması sonucu isyancılar arasında tam bir panik başlamıştır.⁴⁴ 12 Nisan 1925 tarihinde işgal altındaki topraklar geri alınmıştır. İsyanın liderleri, Hasenalı Halit ile Şeyh Sait'in oğlu Ali Rıza İran'a geçerek Şikak aşireti reisi Simko'ya sığındılar. Şeyh Sait ise Cibranlı Binbaşı Kasım Bey tarafından yakalanarak 15 Nisan 1925 tarihinde Türk güvenlik güçlerine teslim edildi.⁴⁵

İsyan boyunca ve bastırma operasyonu sı-

rasında büyük çoğunluğunu isyana katılanların oluşturduğu yüzlerce insan ölmüştür. Azadi örgütünün kurucu kadrosu; Cibranlı Miralay Halit Bey ve Yusuf Ziya Bey vatana ihanet suçundan yargılanarak 14 Nisan 1925'te Bitlis'te kurşuna dizilerek idam edildiler. Aynı gün Şark İstiklâl Mahkemesi de göreve başladı.⁴⁶

Şeyh Sait ve isyana katılanlar 21 Mayıs 1925'te İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanmaya başladılar. 28 Haziran'da Şeyh Sait ile 46 kişi idama mahkûm edildiler. Suçu daha hafif görülenler kürek ve hapis cezalarına çarptırıldılar. İdam cezaları 29 Haziran günü Diyarbakır'da infaz edildi.⁴⁷ Böylece isyan sona ermiş oldu.

Şeyh Sait İsyanı bir Kürtçü isyan olmasına karşın Atatürk'ün özellikle "Kürt" sözcüğünü kullanmaması halkın isyancılara yönelik herhangi bir karşı hareketi olmamasına, hatta yer yer yabancıları desteklemesine karşın, halkın Cumhuriyet'i korumak için yabancılara karşı geldiğini belirtmesi; bir taraftan halkın gözünde fazla büyütme istemediğini, diğer taraftan ise bu tür olaylardan halkın Cumhuriyet'e sahip çıkmasını beklediğini göstermektedir.⁴⁸

Atatürk Nutuk'ta Şeyh Sait İsyanını bütün çiplaklığıyla ortaya koymuştur. Özellikle Cumhuriyet karşıtı muhalif İstanbul basınının ve muhalif Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın yazı, söz ve davranışlarıyla gericileri, Cumhuriyet karşıtlarını kışkırttığını iddia ederek, Şeyh Sait İsyanı'nın bu kışkırtmaların bir sonucu olduğunu belirtmiştir. Dahası Atatürk, Şeyh Sait İsyanı'nın, Meclis içinde kendisine ve CHP'ye yönelik bir "komplo" nun uzantısı olduğunu iddia etmiştir.⁴⁹

Şeyh Sait İsyanı, iç huzuru bozucu, rejimi tehdit edici ve ayrıca Musul'un elimizden koparılmasında rol oynayan etkenlerden biri olmuştur. Ayrıca günümüze kadar uzanan sosyal ve siyasi gerginliklerin temellerini atmış, gizli olarak sürdürülen örgütlü Kürtçülük faaliyetlerin yeniden canlanması için uygun bir ortam oluşturmuştur.

46 Ergün Aybars, a.g.e, s.295; Uğur Mumcu, a.g.e, s. 102.

47 Behçet Cemal, a.g.e, s.117; Abdülhaluk M. Çay, a.g.e, s. 439.

48 Bkz, Gazi Mustafa Kemal, *Hatıralarla Karşılaştırmalı Nutuk*, İstanbul, Kültür ve Sanat Ürünleri A.Ş., 2020, s.1254.

49 Gazi Mustafa Kemal, a.g.e, s.1252-1254.

41 Kazım Karabekir, *Kürt Meselesi*, (Haz. Kazım Özerengin), İstanbul, Emre Yayınları, 2005, s.18-19; Behçet Cemal, a.g.e, s.58.

42 Reşat Hallı, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar (1924-1938)*, Ankara, GnK. Başk. Yayınları, 1972, s.118-119; Uğur Mumcu, a.g.e, s.99-100.

43 Behçet Cemal, a.g.e, s.63-64; Şerafettin Turan, a.g.e, s.113.

44 Suat İlhan, *8 nci Kolordu Bölgesinde İsyanlar*, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1971 [Hizmete Özel], s.57.

45 Reşat Hallı, a.g.e, s.130-140; Behçet Cemal, a.g.e, s.65-75; İhsan Ş. Kaymaz, a.g.e, s.453.

HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ *

**Prof. Dr. Hikmet Sami
TÜRK****

1 Kavram

“Hukukun üstünlüğü”, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 81 ve 103’üncü yazılı milletvekili ve Cumhurbaşkanı antlarında geçen bir terimdir. Milletvekilleri ve Cumhurbaşkanı göreve başlarken, Türkiye Cumhuriyeti’nin dayandığı temel ilke ve değerler arasında “Anayasa’ya, hukukun üstünlüğüne” de bağlı kalacaklarına ant içerler. Bu terim, Anayasa’nın 2’nci Cumhuriyetin niteliklerini tamamlayan “hukuk devleti” kavramı ile eş anlamlı sayılabilir. Hukuk devleti, devlet işlerinin hukuk kurallarına uygun olarak yürütüldüğü, hukukun egemen olduğu yönetim sistemini ifade eder. Terim olarak “hukuk devleti” Almanca “*Rechtstaat*”; “hukukun üstünlüğü”, İngilizce “*rule of law*” terimlerinin karşılığı olarak dilimize girmiştir. Bizde bu kavramlar, -farklı sözcüklerle de olsa- 1839 Tanzimat Fermanı’ndan itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. 1876 Kanun-i Esasî’sinden bu yana Türkiye’de yapılan 5 anayasa ve değişikliklerinde bu yönde hükümlere yer verilmiştir. “Hukukun üstünlüğü” terimi ise ilk kez 1982 Anayasası’nda kullanılmıştır.

Hukukun üstünlüğü, Anayasa’nın 11’inci maddesinde belirtildiği gibi, en başta temel hukuk kuralları niteliğiyle bağlayıcı olan Anayasa hükümlerinin üstünlüğü demektir. 11’inci maddenin kenar başlığı “Anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü”, bu ilkenin özlü ifadesi; içeriği ise, Anayasa hükümlerinin “yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kuralları” olduğunun belirtilmesidir. O nedenle yasama organının yaptığı kanunların Anayasaya aykırı olamayacağı aynı maddenin II. fıkrasında ifade edilmiştir.

Hukukun üstünlüğü, yalnız Anayasanın üstünlüğü bakımından değil; 2017’de 6771 sayılı Kanun’la¹ kabul edilen Anayasa değişikliğinden

¹Bu makale, Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinin “Hukukun Üstünlüğü” ile ilgili soruları üzerine yazılmıştır. Prof. Dr. Hikmet Sami Türk’ün öğrencilerle yaptığı söyleşi Anıtkabir Dergisi’nin 99. Sayısında yayınlanacaktır.

önce “Anayasa – kanun/kanun hükmünde kararname – tüzük – yönetmelik” (AY m. 11, 88-89, 91, 115, 124), ondan sonra ve günümüzde “Anayasa – kanun/Cumhurbaşkanlığı kararnamesi – yönetmelik” (AY m. 11, 88-89, 104/XIII, 124) olarak sıralanan normlar hiyerarşisinde yer almasa da, onların yokluğunda uygulanan, vicdanlarda yaşayan hukuk ilkeleri² bakımından da söz konusu olabilir. Nitekim Anayasa’nın “Mahkemelerin bağımsızlığı” kenar başlıklı 138’inci maddesinde bu sıraya uygun bir hüküm konmuştur: “Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler.” (f. I). Bu, Türk Medenî Kanunu’nun 1’inci maddesi doğrultusunda bir hükümdür.

2 Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hükümleri

a) Anayasa Hükümleri

Anayasa’nın Başlangıç kısmının IV. paragrafında “Kuvvetler ayrımının, Devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip, belli Devlet yetki ve görevlerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medenî bir işbölümü ve işbirliği olduğu ve üstünlüğün ancak Anayasa ve kanunlarda bulunduğu” belirtilmiştir.

“Anayasa’nın bağlayıcılığı ve üstünlüğü” kenar başlıklı 11’inci maddesi aynı yönde hükümlere yer veriyor:

“Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır.

Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.”

Anayasa’nın idarî “yargı yolu” ile ilgili 125’inci maddesine göre; “Yargı yetkisi, idarî eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun de-

**Türk hukukçu, akademisyen ve siyasetçidir.

21.1.2017 tarihinde Meclis’te, 16.4.2017 tarihinde halkoylamasıyla kabul edilen 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun metni için bk. T. C. Resmî Gazete, 11.2.207, S. 29976, s. 1-11.

2 7.5.2010 tarihinde Meclis’te, 12.9.2010 tarihinde halkoylamasıyla kabul edilen 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun metni için bk. T. C. Resmî Gazete, 13.5.2010, S. 27580, s. 1-9; Tarhan Erdem (Haz.), *Anayasalar ve Belgeler 1876-2012*, İstanbul 2012 (Doğan Kitap), s. 421-437.

HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ

netimi ile sınırlı olup, hiçbir surette yerindelik denetimi şeklinde kullanılamaz.” (f. IV).

Anayasa’nın “Mahkemelerin bağımsızlığı” kenar başlıklı 138’inci maddesinin I. fıkrasında “Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasa, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler.” cümlesiyle tanımlanan yargı bağımsızlığı, izleyen fıkralarındaki hükümlerle dış müdahalelere karşı korunmuş; yasama ve yürütme organları ile idarenin mahkeme kararlarına uyma zorunluluğu şöyle belirtilmiştir:

“Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gonderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.

...

Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.” (f. II, IV).

Anayasa Mahkemesi’nin “kesin” olan kararlarının bağlayıcılığı, 153’üncü maddede bütün devlet organları ve idare, gerçek ve tüzelkişi herkes için geçerli genel bir ifade ile vurgulanmıştır: “Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.” (f. I, VI).

Anayasa’nın 11, 138 ve 153’üncü maddeleri gereğince Anayasa ve kanun hükümleri ile mahkeme kararlarının bağlayıcılığı, bunlara uyma zorunluğu, hukukun üstünlüğünün sonucudur.

Konu, 2010’da 5982 sayılı Kanun’la³ Anayasa’nın 148’inci maddesine temel hak ve özgürlüklerden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki birinin kamu gücü tarafından ihlâl edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi’ne yapılacak bireysel başvurularla ilgili hükümlerin konmasından sonra özel bir önem kazanmıştır (f. I, III-V).

3 1982 Anayasa’nın 138’inci maddesinin kaynağı olan 1961 Anayasa’nın 132’inci maddesinin gerekçesinde bu konuda şu açıklama vardı: “Hâkim karar verirken objektif kaidelerden başka hukuk prensiplerini de dikkate alacaktır ...” *Kâzım Öztürk (Haz.), Son Değişiklikleriyle Gerekçeli Anayasa*, Ankara 1971 Bilgi Yayınevi, s. 264.

b) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hükümleri

Anayasa’nın 90’ıncı maddesinin V. fıkrası anlamında “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası” antlaşma niteliğiyle “kanun hükmünde” olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi⁴, kuruluşunu öngördüğü Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin kesinleşmiş kararlarına uyulmasını sağlamaya yönelik hükümler getirmiştir:

“1. Yüksek Sözleşmeci Taraflar, taraf oldukları davalarda Mahkeme’nin kesinleşmiş kararlarına uymayı taahhüt ederler.

2. Mahkeme’nin kesinleşmiş kararı, uygulanmasını denetleyecek olan Bakanlar Komitesi’ne gönderilir.” (m. 46).

“Kesin hükümler” şunlardır: 1. Büyük Daire’nin kararı kesindir. 2. Bir Daire’nin kararı, aşağıdaki durumlarda kesinleşir: a) Taraflar davanın Büyük Daire’ye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse, b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daire’ye gönderilmesi istenmezse, c) Kurul 43’üncü maddede öngörülen istemi (Bir Daire kararının üç ay içinde dava taraflarınca Büyük Daire’ye gönderilmesi istemi) reddederse (m. 44).

3 Uygulama

Anılan Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi maddelerinin ortak amacı, getirdikleri hükümlerin uygulanması, hukuk devletinin gerçekleşmesi, böylece hukukun üstünlüğünün sağlanmasıdır. Fakat bu her zaman gerçekleşmiyor; Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümlerine aykırı durumlar ortaya çıkıyor. Yakın tarihlerde yaşanmış olaylardan üç örnek:

a) 2013 yılında Gezi Parkı’nda düzenlenen eylemlerin ülke çapında kitlesel şiddet olaylarına dönüşmesi nedeniyle İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi’nde açılan ceza davasında Türk Ceza Kanunu’nun 312’inci maddesinde yazılı “Cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ortadan kaldırmaya veya görevlerini yapmasını kısmen veya tamamen engellemeye teşebbüs” suçuna “yardım” ettiği gerekçesiyle aynı Kanun’un 39’uncu maddesi-

4 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi metni için bk. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 11. Protokol ile değiştirilen metin, Ankara 1999 (Avrupa Konseyi/T. C. Adalet Bakanlığı), s. 1-30.

ne göre 18 yıl hapisle cezalandırılmasına ve hükümle birlikte tutuklanmasına 25.4.2022 tarihinde karar verilen, istinaf başvurusu ve tahliye istemi Bölge Adliye Mahkemesi'nin 28.12.2022 tarihli kararıyla reddedilen, bu karar Yargıtay 3. Ceza Dairesi'nde temyiz incelemesindeyken 14 Mayıs 2023 milletvekili genel seçimlerinde TİP adayı olarak Hatay Milletvekili seçilen ve Anayasa'nın 83'üncü maddesi gereğince yasama dokunulmazlığı kazanan Şerafettin Can Atalay hakkındaki davada "durma kararı" verilmesi ve tahliye istemleri, Yargıtay 3. Ceza Dairesi'nin 13.07.2023 tarih ve E. 2023/12611, D. İş 2023/112 sayılı Kararıyla Bu Karar üzerine *Atalay*, vekilleri aracılığıyla 20.7.2023 tarihinde Anayasa'nın 148'inci maddesine göre hak ihlâli iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulundu. Anayasa Mahkemesi, başvurunun istemi doğrultusunda Anayasa'nın 67'nci maddesinde güvence altına alınan seçilme ve siyasî faaliyette bulunma hakkı ile 19'uncu maddesinde güvence altına alınan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlâl edildiğine; kararın bir örneğinin hak ihlallerinin ortadan kaldırılması için başvurunun yeniden yargılanmasına başlanması, mahkûmiyet hükmünün infazının durdurulması, ceza infaz kurumundan tahliyesinin sağlanması ve yeniden yapılacak yargılamada durma kararı verilmesi şeklindeki işlemlerin yerine getirilmesi için İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi'ne gönderilmesine 25.10.2023 ve 21.12.2023 tarihlerinde iki kez karar verdi.

Anayasa'nın 153'üncü maddesinin VI. fıkrasına aykırı olarak, İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi'nin iki kez Anayasa Mahkemesi kararlarının gereğini yerine getirmeyerek dava dosyasını göndermesi üzerine Yargıtay 3. Ceza Dairesi, iki kez bu kararlara "uyulmamasına" veya "uyulmasına yer olmadığına" karar verdi.

Yargıtay 3. Ceza Dairesi'nin 08.11.2023 tarih ve E. 2023/12616, D. İş 2023/- sayılı Kararının hüküm fıkrası kısaltılmış olarak şöyledir:

"1- ... Anayasa Mahkemesi'nin Şerafettin Can Atalay'ın bireysel başvurusu hakkındaki 25.10.2023 tarihli ihlâl kararına hukukî değer ve geçerlilik izafe (mal etme) edilemeyeceği cihetle (yön), bu bağlamda Anayasa'nın 153'üncü maddesi kapsamında uygulanması gereken bir

karar bulunmamakla; keza Şerafettin Can Atalay hakkında verilen mahkûmiyet kararının... temyiz incelemesi sonucu 28.09.2023 tarihinde Dairemizin 2023/12611 esas, 2023/6359 sayılı kararı ile onanarak kesinleşen ve infazı kabil bir hükmün mevcudiyeti karşısında Anayasa Mahkemesi'nin anılan kararına UYULMAMASINA,

2- Şerafettin Can Atalay hakkındaki mahkûmiyet hükmünün 28.09.2023 tarihinde Dairemiz tarafından onanması ile hükümlü sıfatını kazandığı ve Anayasa'nın 84/2'nci maddesinde milletvekilliğinin düşmesi sebeplerinden biri olarak ... hükümlü Şerafettin Can Atalay'ın milletvekilliğinin düşürülmesine yönelik işlemlere başlanması için bir örneğinin TBMM Başkanlığına GÖNDERİLMESİNE,

...

Dosya üzerinde yapılan inceleme neticesinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın mütalâasına uygun ve oybirliği ile kesin olarak 03.01.2024 tarihinde karar verildi."

Şerafettin Can Atalay'ın Hatay Milletvekili seçilmesinden sonra Anayasa'nın 83'üncü maddesine göre yasama dokunulmazlığı kaldırılmaksızın Yargıtay 3. Ceza Dairesi'nce devam ettirilen yargılama sonunda verilen mahkûmi-

yet kararı, 30.1.2024 tarihinde TBMM Genel Kurulunda okutularak, Anayasa'nın 84'üncü maddesinin II. fıkrasına göre üyeliği düşürüldü.

Anayasa Mahkemesi'nce *Atalay*'ın bireysel başvuruları üzerine verilen ve Anayasa'nın 153. maddesinin VI. fıkrasına göre "yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri" bağlayan kararları ise dikkate alınmadı. Bu durumun Anayasa'ya aykırılığı açıktır.

b) 4 Kasım 2016 tarihinden beri tutuklu bulunan HDP eski Eş Genel Başkanı *Selâhattin Demirtaş*'ın yaptığı vekilleri avukatlar aracılığıyla yaptığı bireysel başvuru üzerine Anayasa Mahkemesi Birinci Bölümü, 9.6.2020 tarihinde *Demirtaş*'ın tutukluluğunun makul süreyi aştığına ve kişi hürriyet ve güvenliği hakkının ihlâl edildiğine karar vermiş; fakat infaz edilmekte olan başka bir hapis cezasının bulunması nedeniyle serbest bırakılmadığını, sonrasında başka bir soruşturma kapsamında tutuklandığını belirtmiştir⁵

⁵ HDP eski Eş Genel Başkanı *Selâhattin Demirtaş*'ın yaptığı bireysel başvuru üzerine Anayasa Mahkemesi Birinci Bölümü'nün 9.6.2020 tarihinde verdiği kararın özeti ve değerlendirilmesi için bk. *Hikmet Sami Türk, Türkiye'nin Hukuk ve Siyaset Gündemi*, Ankara 2023(Yetkin Yayınları) , s. 24-33.

Tutukluluğu devam eden *Selâhattin Demirtaş*'ın başvurusu üzerine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Büyük Dairesi, 22 Aralık 2020 tarihinde tahliyesine karar verdi. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 44'üncü maddesi 1. fıkrasına göre "Büyük Daire'nin kararı kesindir." Bu karara uyulması, Anayasa'nın 90'ıncı maddesinin V. fıkrasına göre "kanun hükmünde" olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin gereğidir. Çünkü bu Sözleşme ile "Yüksek Sözleşme Taraflar, taraf oldukları davalarda Mahkeme'nin kesinleşmiş kararlarına uymayı taahhüt ederler." (m. 46/1). Mahkeme'nin *Demirtaş*'ın tahliyesi hakkındaki kararının üzerinden beş yıla yakın bir zaman geçti. Ama bu kararın gereği yerine getirilmedi. Karara uyulmuş olsaydı Türkiye, hukukun üstünlüğünü kabul eden bir hukuk devleti olduğunun bir kanıtını vermiş olacaktı.⁶

c) İş adamı ve insan hakları savunucusu *Osman Kavala*, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi kapsamında cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ortadan kaldırmaya teşebbüs suçlamasıyla 18 Ekim 2017 günü tutuklanmıştı. İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi, yeterli kanıt olmadığı gerekçesiyle 18 Şubat 2020 günü beraatine ve tahliyesine karar verdi. Fakat aynı gün İstanbul Gezi Parkı protestolarını örgütlemek ve finanse etmek suçlamasıyla açılan yeni bir dava dolayısıyla tutukluluğunun devamına karar verildi.

Osman Kavala'nın her iki davada da bir suç işlemediği için tutuklanmasının bir insan hakkı ihlâli olduğu savunmasıyla serbest bırakılması yolundaki istemlerinden bir sonuç alınamayınca avukatları Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurdu. Mahkeme, bu savunma doğrultusunda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırı insan hakkı ihlâli saptamasıyla *Kavala*'nın serbest bırakılmasına karar verdi. Türkiye'nin Sözleşme'nin 43'üncü maddesinin 1. fıkrasına göre davanın Büyük Daire'ye gönderilmesi isteminin aynı maddenin 2. fıkrası uyarınca Büyük Daire bünyesinde beş yargıçtan oluşan bir kurul tarafından reddiyle karar,

⁶ Bu konuda ayrıca bk. *Hikmet Sami Türk, Parlamenter Sistem Dönüş İçin Anayasa Değişikliği*, Ankara 2021 Yetkin Yayınları, s. 428 vd; Türk, age *Türkiye'nin Hukuk ve Siyaset Gündemi*, s. 47.

11 Mayıs 2020 günü Sözleşme'nin 44'üncü maddesinin 2. fıkrasında sıralanan Daire kararlarının kesinleşme durumları arasında (c) bendi olarak yer alan "Kurul 43'üncü maddede öngörülen istemi reddederse" hükmü gereğince kesinleşti.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 46'ncı maddesinin 2. fıkrası uyarınca "Mahkeme'nin kesinleşmiş kararı, uygulanmasını denetleyecek olan Bakanlar Komitesi'ne gönderilir."

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 4 Eylül 2020 günü "tutuklu iş adamı ve insan hakları savunucusu *Osman Kavala*'nın derhâl tahliye" edilmesini istedi. Bu istem, görevli ve yetkili bir organdan gelmiştir.

Türkiye, Anayasa'nın 90'ıncı maddesinin son fıkrası uyarınca "kanun hükmünde" olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne göre Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin verilmiş kararın gereğini yerine getirmek durumundadır. *Kavala*, en azından denetimli serbestlikten yararlandırılabilir; hakkında açılmış bulunan dava tutuksuz devam edebilirdi. Ama bu yapılmadı.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının gereğini yerine getirmek, Türkiye'ye hiçbir şey kaybettirmez; tersine, -Anayasa'nın 2'nci maddesinde yazılı olduğu gibi- 'insan haklarına saygılı, ... demokratik ... bir hukuk devleti' olduğunu göstermek fırsatını verir.⁷

⁷ Bu konuda daha geniş olarak bk. Türk, age *Türkiye'nin Hukuk ve Siyaset Gündemi*, s. 47-49, 755-759.

4. Sonuç

"Hukukun üstünlüğü", sadece Anayasa'nın 81 ve 103'üncü maddelerinde yazılı milletvekili ve Cumhurbaşkanı antlarında geçen bir kavram olarak kalmamalı, uygulama ile güçlendirilmelidir. Hukuk devletin gereği budur. Uygulanmayan hukukun üstünlüğü kalmaz. Hukukun üstünlüğü, yürürlükte olan hukuk kurallarının uygulanmasıyla, bağımsız ve tarafsız mahkemelerce verilen kararların gecikmeksizin yerine getirilmesiyle gerçekleşir (AY m. 138/IV). (14.4.2025).

KISALTMALAR

age	adı geçen eser
AY	7.11.1982 tarih ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası
bk.	bakınız
D. İş	Değişik İş
E.	Esas
f.	fıkra
Haz.	Hazırlayan
HDP	Halkların Demokratik Partisi
m.	madde
S.	Sayı
s.	sayfa
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TİP	Türkiye İşçi Partisi
vd	ve devamı sayfa

TÜRK BASININDA LOZAN'DAKİ SUİKAST GİRİŞİMLERİ

Dr. Emine Kısıklı¹

Türk Milleti'nin, Atatürk'ün önderliğinde yürüttüğü bağımsızlık mücadelesindeki başarısını kabullenmek zorunda kalan İtilâf Devletleri, 27 Ekim 1922'de Ankara ve İstanbul Hükümetlerini Lozan'da yapılacak barış görüşmelerine davet ettiler. İstanbul ve Ankara Hükümetleri arasındaki anlaşmazlıktan da yararlanarak, Türklere Sevr Antlaşması şartları çerçevesinde bir barışı kabul ettirme arayışında olan İtilâf Devletleri'nin bu çabası, 1 Kasım 1922 günü saltanat ve hilâfetin birbirinden ayrılması, saltanatın kaldırılması, Osmanlı Devleti'nin hukuken son bulması ile engellendi.

Ankara hükümeti, görüşmelere hem İtilâf Devletleri'nden gelen davet üzerine hem de İtilâf Devletlerini yenilgiye uğratmış galip bir milletin temsilcisi sıfatıyla katılmıştı. Bunu içine sindiremeyen İtilâf Devletleri konferansın başından itibaren uzlaşmaz bir tutum sergiledi. Bu tutum, Lozan görüşmelerinin çok çetin şartlarda geçeceğinin habercisi idi. Bu gergin atmosferi Lozan'da yaşanan suikast girişimleri daha da artırdı.

TÜRK BASINI'NDA LOZAN'DAKİ SUİKAST GİRİŞİMLERİ

Lozan'da ilk suikast girişimi, görüşmelerin kesintiye uğramasına yakın günlerde, Ocak 1923'te yaşandı. *Vakit* gazetesinin haberine göre; Sait isminde Mısırlı bir şahıs Lozan Palas Otel'inde müstakil Mısır murahhas heyeti üyelerinden Ahmet Fehmi Bey'e yönelik bir suikast girişiminde bulunmuş, ancak saldırgan amacına ulaşmadan yakalanmıştı.² İngiltere, 28 Şubat 1922'de yayınladığı bir deklârasyonla tek taraflı olarak Mısır'ın bağımsızlığını ilan ettiğini, Süveyş Kanalı'nın ve Mısır'daki yabancıların haklarını savunmayı üstlendiğini duyurmuş,³

1 Dr. Emine Kısıklı, Başkent Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi (ATAMER) Öğr. Gör.

2 "Lozan'da Bir Suikast", *Vakit*, 13 Ocak 1923, s.1.

3 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, C.I, Ankara, 1994, s.205

Mısır da bağımsızlık mücadelesini diplomatik yollardan sürdürmek, Süveyş Kanalı'nın tarafsızlığını sağlamak gayesiyle Lozan görüşmelerine katılmıştı.⁴ Mısır heyeti üyelerinden Ahmet Fehmi Bey'e yapılan bu suikast girişiminin siyasî bir yönü var mıydı? Bu konu aydınlatılamadı.

Lozan'da Katledilen Rus Murahhası Vorovsky Tevhid-i Efkâr-12 Mayıs 1923

Lozan görüşmelerinin 23 Nisan 1923 günü başlayan ve gergin geçen ikinci turu sırasında 10 Mayıs 1923 akşamı yeni bir suikast girişimi daha yaşandı. Bu kez suikastı gerçekleştiren Rusya doğumlu bir İsviçre vatandaşı olan Maurice Conradi, amacına ulaşmış, Rus temsilci Vatslav Vorovsky⁵ olay yerinde hayatını kaybet-

4 Fatma Uygur, "Lozan Konferansı'nda Mısır Delegasyonu: Mısır'ın Bağımsızlığının Tanınması ve Süveyş Kanalı Hakkında Özel Nota", *DTCF Dergisi*, 64.1, 2024, s.79-98.

5 Lozan'da katledilen Sovyet temsilcisi Vorovsky, Rus Sosyal Demokrat Partisinin, yani Lenin'in partisinin en meşhur propaganda memuru idi. 1872'de Moskova'da doğan Vorovsky, Roma Katolik mezhebine mensuptu. Moskova Darülfünununda eğitim aldıktan sonra 1897'de imalathanelerdeki işçiler arasında sosyal demokrat propaganda yapmaya başlayan Vorovsky, Ekim Devrimi ile Bolşeviklerin duruma hâkim olmaya başlaması üzerine 1918 başında İskandinavya'ya gönderildi. Vorovsky, İtalya'nın Sovyet Rusya ile ekonomik ilişkiler kurma arzusu üzerine Lozan görüşmeleri öncesinde Rusya'nın İtalya sefiri olarak Roma'ya gönderildi. "Vorovsky Kimdir?", *Hakimiyet-i Milliye*, 22 Mayıs 1923, s.3.

miş, beraberinde bulunan basın danışmanı Ahrens ile Rus gazeteci Divilkowsky olaydan yaralı olarak kurtulmuştu.

Vorovsky neden bir suikasta kurban gitmişti? Bu konuda değişik iddialar ortaya atıldı. Suikast, Boğazlar Mukavelesini imzalamaya yanaşmayan Rusya'ya gözdağı vermek amacıyla mı gerçekleştirilmişti? Konferansın başladığı 20 Kasım 1922 günü bütün delegeler Lozan'da hazır bulunurken Sovyet Rusya heyetinden sadece Vorovsky görüşmelere katılmıştı.

Vorovsky, aynı zamanda Sovyet Rusya'nın Roma sefiri idi. Türkiye'nin girişimleri ve çabaları sayesinde Sovyet Rusya'nın Boğazlar ile ilgili oturumlara katılması kabul edilmiş, Sovyet-Rusya konferansın ilk dönemine resmen davet edilmişti. Ancak 1 Aralık 1922 günü Rus temsilcisi Çiçerin'in Lozan'a gelmesiyle konferansın havası sertleşti. Çiçerin, Boğazlar ile ilgili komisyon toplantılarında yaptığı konuşmalarda, Türkiye'nin Boğazları tahkim etme hakkı olduğunu söylemekte, bu sözleriyle İngilizlerin tepkisini çekmekteydi.⁶ İsmet Paşa'nın, Çiçerin'in görüşlerine yakın konuşmaları Lord Curzon'un rahatsızlığını artırmaktaydı. Lord Curzon, Türklerin o güne kadar Boğazlar konusunda somut bir görüş ortaya

koyamadığını iddia etmekte, Çiçerin'in, Türklerin avukatlığına soyunduğunu, bu konuşmaları gözleri kapalı dinleyen birinin Çiçerin'in kafasına kalpak geçirip, İsmet Paşa kılığına girmiş biri olduğu kanaatine varacağını⁷ söylemekteydi. Curzon'un bu sert sözleri karşısında İsmet Paşa'nın, Türk heyetinin, müttefiklerin Boğazlar ile ilgili yeni tekliflerine açık olduğunu söylemesi bu kez Çiçerin'de şok etkisi yaratmıştı.⁸ Türkiye'nin, Boğazların askersizleştirilmesiyle ilgili Türklerle tanınan bazı hakları kabul etmeye yanaşması Rus resmî ajansında, Türkiye, Rusya'ya ve Karadeniz'e kıyısı olan diğer devletlere karşı yükümlülüklerini unutarak, Boğazlar ile ilgili İngiliz anlaşma tasarısını kabul etti,⁹ sözleriyle karşılık buldu. Rusya'nın tezi şüphesiz Türkiye'nin menfaatlerine daha uygundu.¹⁰ Ancak Türkiye'nin Rus tezini kabul etme şansı yoktu. Türkiye, görüşlerinde ya biraz daha yumuşayacak

7 Resul Babaoğlu, "Lozan'da Kanlı Bir Hadise: Sovyet-Rusya Delegesi Vatslaw Vorovsky Cinayeti ve İsmet Paşa'ya Suikast Tehlikesinin Yankıları", *Toplumsal Tarih*, Temmuz, 2019, Sayı: 307, s.46.

8 Babaoğlu, a.g.m., s.46.

9 Kamuran Gürün, *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, TTK Yayınları, Ankara, 2010, s.97.

10 Rusya Boğazları açık tutmakla birlikte Türkiye'nin istiklaline ve arazisi üzerinde tam hakimiyete dayalı bir sistemin hayata geçirilmesinden yanaydı. "Boğazlar Meselesinde Rusya'nın Nokta-ı Nazarı", *Tevhid-i Efkar*, 12 Nisan 1922, s.1

6 Dr. Rıza Nur, *Lozan Hatıraları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2008, s.73.

TÜRK BASININDA LOZAN'DAKİ SUİKAST GİRİŞİMLERİ

ya da sertleşerek konferansı çıkmaza sokacaktı. Konferansın çıkmaza girmesi, barış ümitlerinin yok olması demekti. Bu durumda savaş yeniden başlayabilirdi. Ancak Türkiye'nin, yeni bir savaşın yaratacağı sıkıntıları göze alabilmesi mümkün değildi.¹¹ Nihayet Rusya, Aralık ayı sonunda Boğazları yabancı donanmalara açan herhangi bir antlaşmayı imzalamayacağını açıkladı. Bu açıklama ile Rusya bir anlamda konferansta oyun bozucu duruma düşmüş oldu.

Sovyet temsilcisi Vorovsky, Lozan görüşmelerinin 23 Nisan 1923 günü başlayan ikinci dönemi öncesinde 12 Nisan 1923 günü konferans kâtipliğine bir mektup gönderdi. Kendisine Sovyet mümessili sıfatıyla işlem yapılmasını talep eden Vorovsky, müttefiklerin resmî davetini beklemekten Lozan görüşmelerine katıldı. Ancak Türkiye'nin taleplerine rağmen, Sovyet Rusya'nın Lozan görüşmelerinin ikinci dönemindeki Boğazlar ile ilgili oturumlara katılması ve sözleşmeye imza atması konusu kesinlik kazanmadı. Konferans kâtipliği, ancak Boğazlar Mukavelesini imzalaması şartıyla Sovyetlerin görüşmelerin ikinci oturumuna kabul edileceğini bildirdi.¹² Fakat bir türlü beklenen resmî davet de yapılmadı. 30 Nisan 1923 günü Vorovsky imzasıyla konferans sekreteryasına resmî bir protesto daha verildi.¹³ Bu protesto metninde konferansın ilk dönemi için İngiltere, Fransa ve İtalya'dan resmî davet alan Sovyet Rusya'nın, konferansın ikinci döneminde de müzakerelere katılma hakkı olması lazım geldiğine işaret edilmekteydi. Ancak konferans umumi kâtipliğinin yayınladığı yarı resmî tebliğe dayandırılan gazete haberlerinde; Rusya'nın Türkler tarafından kabul edilen Boğazlar Mukavelesini imzalayacağını açık bir biçimde bildirmekten çekindiği için konferansın ikinci oturumuna resmen davet edilmediği yazılmaktaydı. İsviçre hükümeti de bu gerekçeye dayanarak Rus temsilcilerine alelade şahıs muamelesi yapmış, onları diğer temsilcilere sağlanan koruma tedbirlerinden mahrum bırakmıştı.¹⁴ *Tevhid-i Efkâr* gazetesine göre; Lozan konferansı umumî kâtipi Mösyö Massigli, Lozan'a geldiği zaman

Rus diplomata yazılı olarak Boğazlar Mukavelesini imzalayıp, imzalamayacağını sormuş, Vorovsky de bu suale net bir cevap vermediği için kendisine koruma sağlanmamıştı. Ancak bu durum konferans umumi kâtipi Massigli'nin sorumluluğunu ortadan kaldırmıyordu. Çünkü Rus temsilci konferansa resmen davet edilmemiş olsa bile diplomat sıfatı taşımaktaydı. Üstelik Rus diplomat, Massigli'ye hükümetinden talimat aldıktan sonra bir cevap verebileceği açıklamasında bulunmuştu. İsviçre hükümeti, konferansa davet edilmediği gerekçesine sığınarak, Rus diplomatı korumamakla suç işlemişti.¹⁵

Rus yönetimi doğal olarak İsviçre hükümetini hatalı bulmaktaydı. Berlin'deki Rus sefaretî müsteşarlarından olan ve konferans sırasında Lozan'da bulunan iki Rus görevli, 9 Mayıs 1923'te Vorovsky'nin Berlin'e gönderdiği mektubu yayınlarak, İsviçre'nin başlangıçta gösterdiği teminata uymadığını söyledi ve İsviçre hükümetini suikasttan sorumlu tuttu.¹⁶ İsviçre gazeteleri olayın siyasî yönü olmadığını vurgulasa da Türk basınına göre; Vorovsky'yi koruyamayan İsviçre misafirperverliğine gölge düşürmüştü.¹⁷

Suikastı gerçekleştiren Conradi ise, ısrarla olayın siyasî yönü olmadığını vurgulamaktaydı. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinin, Havas Reuter Ajansına dayandırdığı haberine göre; silahını ateşleyerek, arkadaşlarıyla yemek yemekte olan Vorovsky'yi katleden, iki arkadaşını da yaralayan Conradi, olaydan hemen sonra otel görevlisinden polis çağırmasını istemiş ve teslim olmuştu.¹⁸ Önceleri subay olarak Rus ordusunda görev yapan Conradi, polise verdiği ifadesinde 30 yaşında olduğunu, daha önce Anvers'te ikamet ettiğini, olay günü Zürih'ten Lozan'a geldiğini söylemişti. Conradi'nin üstünden Sovyet temsilcilerinin bir gazeteden kesilmiş fotoğrafları çıkmış, katilin Zürih'deki ikametgâhında yapılan aramada ise cinayet sebebini aydınlatan bir hatıra defteri bulunmuştu. Çarlık dönemi Rusya'sında çikolata fabrikası sahibi olan, Kırım'da geniş toprakları bulunan, varlıklı

11 Gürün, a.g.e., s.97.

12 "Rusya Ne Şeraitle Konferansa Kabul Edilir", *Tevhid-i Efkâr*, 29 Nisan 1923, s.1.

13 "Rusya Boğazlar Mukavelesini İmzalayacak", *Tevhid-i Efkâr*, 30 Nisan 1923, s.2.

14 "Cinayet Hakkında Tafsilat ve Konferans Kâtib-i Umumîliğinin İzahatı", *Akşam*, 13 Mayıs 1923, s.1.

15 "Lozan Mektupları-İsviçre Hükümeti de Mesuldür", *Tevhid-i Efkâr*, 15 Mayıs 1923, s.1.

16 "Ruslar, İsviçre'ye Karşı İtham", *Hakimiyet-i Milliye*, 16 Mayıs 1923, s.1.

17 "Lozan Mektupları" *Tevhid-i Efkâr*, 15 Mayıs 1923, s.1.

18 "Lozan'da Rus Murahhasının Katli", *Hakimiyet-i Milliye*, 13 Mayıs 1923, s.1.

bir Rus aileye mensup olan Conradi, ifadesinde, Bolşevik Devrimi ile birlikte ailesini ve tüm mal varlığını kaybettiğini, suikastı da Bolşeviklerden intikam almak amacıyla işlediğini söylemekteydi.¹⁹ Conradi'nin, Bolşevik faktörünü öne çıkarması, devrim sırasında Kızıl Ordu'ya karşı Denikin²⁰ komutasında görev yapmış olması cinayeti faşistlerin teşviki ile gerçekleştirdiği şüphesi oluşturdu. Rus İzvestia gazetesi, Vorovsky suikastından faşistleri sorumlu tuttu.²¹ Faşistlere yöneltilen bu şüphe karşısında İtalya temsilcisi Mösyö Montagna, siyasî düşüncelerini barış yoluyla ilerleme gayesine göre şekillendirdikleri için şiddetten uzak durduklarını söyleyerek, cinayetin kendilerine mâl edilmesine karşı çıktı.²² İtalya Başbakanı Mussolini ise, Vorovsky'nin katlini kınayarak, bazı yabancı gazetelerin bu olayı faşistlerin münferit hareketlerine bağlamalarından duyduğu üzüntüyü dile getirdi.²³

Suikast nedeniyle Lozan'da topluma açık yerlerde toplantı ve gösteri yapılması yasaklandı. Yerel toplantılar için güvenlik birimlerinden izin alınması zorunluluğu getirildi.²⁴ Sovyet Rusya, heyetine derhal Lozan'ı terk etmesi çağrısı yaptı. Siyasî ortam son derece gergin idi. *Hakimiyet-i Milliye*, Vorovsky'nin katline karşılık Sovyet Rusya'nın, Rusya'daki İsviçrelilere verilmiş imtiyazları geri alacağını²⁵ yazmaktaydı. Bu suikastın yeni bir dünya savaşına yol açacağı endişesi taşıyan İngiliz Amele Fırkası, Moskova hükümetine itidal (soğukkanlılık) çağrısı yapmakta, harekete geçmeden önce müzakerelerin sonucunun beklenmesi²⁶ tavsiyesinde bulunmaktaydı.

Yoğun yağmur altında, son derece sönük geçen cenaze merasiminin ardından Vorovsky'nin naaşı önce Berlin'e, oradan da Moskova'ya

gönderildi.²⁷ Almanya, Türkiye, İran, Letonya, İsveç, Vatikan ve İtalyan temsilcileri Sovyet hükümetine taziyede bulundu. İsmet Paşa, heyet üyeleri ile birlikte cenaze merasimine katıldı. Bir Hristiyan memleketinde, bir Hristiyan vatandaşın katlinden dolayı en fazla üzülen ve yakın ilgisini esirgemeyen yalnızca Lozan'da bulunan bir avuç Türk olmuştu.²⁸

Karşılıklı suçlamaların gölgesinde suikastı aydınlatma çabaları devam etse de, olay barış konferansı sırasında gerçekleşmişti. Barış ortamına gölge düşürülmüş, güvenlik konusunda kafalarda ciddi soru işaretleri oluşmuştu.

İSMET PAŞA'YA YÖNELİK SUİKAST İHBARI

Böyle bir ortamda Vorovsky toprağa verilmeden Fransız General Pelle, İsmet Paşa'ya yönelik bir suikast ihbarı alındığı bilgisini Türk heyetine iletti.²⁹ *Akşam* gazetesine göre, hududu geçen bazı şüpheli şahıslar gizlice İsviçre'ye girmiş, büyük bir ihtimalle Lozan'a gelmişlerdi.³⁰ *Hakimiyet-i Milliye* gazetesine göre bu meçhul şahıslar, Kafkasya'dan gelen Ermeni komitacıları.³¹ *Tevhid-i Efkâr*, Kafkasya'dan gelen ve Lozan'a ulaşmayı başaran bu Ermeni komitacıları karşı İsmet Paşa'yı korumak için çok ciddi tedbirler alındığını yazmaktaydı.³² *Hakimiyet-i Milliye* ise doğrulanmamış bilgi kaydıyla verdiği haberde suikastçıların Rum olması ihtimalinden söz etmekte, Kıbrıslı bir Rum'un İsmet Paşa'yı öldürmekle görevlendirildiğini³³ yazmaktaydı. Suikastı kimin organize ettiği konusunda ciddi kafa karışıklığı vardı. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinin Daily Telegraph'a dayandırdığı bir başka haberde ise İsmet Paşa'ya yönelik suikast çetesine mensup bir Ermeni'nin, Berlin'den Lozan'a gelirken yakalandığı³⁴ bilgisi yer almaktaydı.

19 "Katil Conradi Kimdir?", *Akşam*, 13 Mayıs 1923, s.1.

20 1917 Bolşevik Devriminden sonra General Anton Ivanovich Denikin tarafından kurulan, Beyaz Ordu olarak da anılan ordunun amacı, Bolşevik rejimini devirmektir. Ancak Denikin'in ordusu zayıf halk desteği, Bolşeviklerin başarılı propagandası ve stratejisi karşısında başarılı olamadı.

21 Babaoğlu, a.g.m., s.48.

22 "Vorovsky Hadisesinin Faşistlere Atfı Tekzip Olunuyor", *Vakit*, 13 Mayıs 1923, s.1.

23 "Vorovsky Hadisesi", *Hakimiyet-i Milliye*, 16 Mayıs 1923, s.1.

24 *Tevhid-i Efkâr*, 15 Mayıs 1923, s.1.

25 "Vorovsky Hadisesi Hakkında Tafsilat", *Hakimiyet-i Milliye*, 14 Mayıs 1923, s.4.

26 "Hadise-i Katl Etrafında", *Hakimiyet-i Milliye*, 18 Mayıs 1923, s.1.

27 "Vorovsky Lozan'dan Ayrılırken", *Hakimiyet-i Milliye*, 24 Mayıs 1923, s.4.

28 "Diğer Heyetlerin Lakaydisi", *Tevhid-i Efkâr*, 15 Mayıs 1923, s.1.

29 *Tevhid-i Efkâr*, 12 Mayıs 1923, s.1.

30 *Akşam*, 22 Mayıs 1923, s.1.

31 "Suikast", *Hakimiyet-i Milliye*, 23 Mayıs 1923, s.4.

32 "Suikastçılar İsviçre'de", *Tevhid-i Efkâr*, 22 Mayıs 1923, s.1.

33 "Rumların Yeni Bir Cinayeti", *Hakimiyet-i Milliye*, 14 Mayıs 1923, s.1.; "Bir Kıbrıslı Rum İsmet Paşa'yı Öldürmeğe Memurmuş!", *Hakimiyet-i Milliye*, 15 Mayıs 1923, s.1.

34 "Suikastın Lozan'daki Tesiri", *Hakimiyet-i Milliye*, 24 Mayıs 1923, s.1.

TÜRK BASININDA LOZAN'DAKİ SUİKAST GİRİŞİMLERİ

Siyasî tansiyon biraz düştükten sonra General Pelle'nin, Vorovsky olayının yarattığı heyecanla İsmet Paşa'ya yönelik de bir suikast ihbarında bulunduğu, bu hareketi ile insanlık görevini yerine getirdiği söylendi ve İsmet Paşa'ya yönelik suikast ihbarı tekzip (yalanlama) edildi.³⁵ Gerçekten İsmet Paşa'ya yönelik bir suikast ihbarı yapılmış mıydı? Böyle bir ihbar yapılmış ise sonra neden tekzip edilmişti? Gazetelerde yazılan haberler doğru ise, Rus temsilcinin hayatını kaybettiği bir ortamda dünya barışı için bir araya gelmiş olan liderlerin güvenliği büyük tehdit altında demektir.

İsmet Paşa'ya yönelik suikast ihbarı Türk kamuoyunda büyük öfke yarattı. *Hakimiyet-i Milliye*, Sivas'tan aldığı bir telgrafa yer verdiği yazısında "Gözümüz İsmet Paşa'nın üzerindedir. Paşa'nın canına zarar vermeyi göze alanlar, Millî Mücadele'de yaşadıklarını hatırlasınlar"³⁶ denilmektedir. Mazhar Osman Bey;³⁷

*"İsmet Paşa'yı Lozan'dan gelecek sulhten daha kıymetli biliriz. Sevgili murahhasımızın o tehlikeli mıntıkadan geri getirilmesini ve müzakerelerin diğer murahhaslar tarafından tamamlanmasını istirham ederim"*³⁸

açıklamasında bulunmaktaydı. *Sada-yı Hak*'ın baş makalesine yer veren *Hakimiyet-i Milliye*; bu haber resmen doğrulandığı zaman Türk Milleti, sorumlulara gereken cevabı vermekte tereddüt etmeyecektir,³⁹ demektedir.

Suikast ihbarı Türkiye'de yaşayan Ermenilerle tedirgin etmişti. Türk-Ermeni Teali Cemiyeti, bir basın açıklaması yaparak, suikast ihbarının gerçek olması halinde Türkiye Ermenilerinin bu alçakça teşebbüsü lanetle karşılayacaklarını, Türkiye'de yaşayan tüm Ermenilerin millî hükümetin emrinde olduklarını⁴⁰ açıkladı. Ermeni Patrikhanesi ise, suikast ihbarına inanmak istemediklerini, Ermeni cemaati arasın-

dan, binlerce Ermeni'nin hayatını etkileyecek böyle bir girişime teşebbüs edecek kimse çıkmayacağını⁴¹ söyledi.

Böyle bir ortamda İsmet Paşa'nın, Lozan'da son derece gergin günler geçirdiğini tahmin etmek hiç de zor olmasa gerek. Daha konferansın ikinci günü İsviçre'ye gittikleri haber alınan Kuşçubaşı Eşref ile Çerkez Ethem ve kardeşlerine karşı Mustafa Kemal Paşa tarafından uyarılan İsmet Paşa,⁴² Vorovsky suikastının ardından bu kez kendisine yönelik bir suikast ihbarı almıştı. İsmet Paşa, bu gergin atmosferde devlet adamlığına yaraşır bir dik duruş sergiledi. Daily Telegraph gazetesinin haberine göre; General Pelle, kendisine bir suikast düzenlendiği ihbarını ilettiğinde, bir Türk generalinin tehdit edilemeyeceğini onlara göstereceğim⁴³ diyen İsmet Paşa, konferans salonuna gidip gelirken kendisinden otomobilindeki Türk Bayrağını kaldırması ricasında bulunan Lozan Polis Müdürü Jaquiard'ın ricasını şiddetle reddetti;

*"Ben burada Türk delegesi olarak bulunuyorum. Bu Türk Bayrağı, bu arabadan kalkmaz. Ben burada bir suikasta kurban gidebilirim. Benim arımdan bir Türk delegesi daha gelir, arabaya biner ve benim vazifemi yapar. Fakat Türk Bayrağı otomobilden hiçbir zaman kaldırılamaz. Bin Türk delegesi bile kurban edilse bayrak yerinde durur,"*⁴⁴

diyerek, Türk Bayrağını asla yerinden oynatmadı. Lozan'da yeni Türk Devleti'nin kuruluş belgesini canı pahasına imzaladı ve ülkesine döndü.

35 "İsmet Paşa'ya Suikast Tertibine Ait Garip Bir Tekzip", *Tevhid-i Efkâr*, 15 Mayıs 1923, s.1.; "İsmet Paşa'ya Suikast Haberinin Tekzibi", *Akşam*, 15 Mayıs 1923, s.1.

36 "Memlekette Büyük Nefret Uyandırdı", *Hakimiyet-i Milliye*, 15 Mayıs 1923, s.2.

37 Mazhar Osman Bey; 1884-1951 yılları arasında yaşamış, Cumhuriyet Türkiye'sinin ünlü akıl ve ruh sağlığı hekimlerindendir.

38 "Suikastın İstanbul'daki Tesirleri", *Hakimiyet-i Milliye*, 14 Mayıs 1923, s.1.

39 "İsmet Paşa ve Memleket", *Hakimiyet-i Milliye*, 16 Mayıs 1923, s.1.

40 "İsmet Paşa'ya Suikast Teşebbüsü ve İstanbul Ermenileri", *Tevhid-i Efkâr*, 13 Mayıs 1923, s.3.

41 "Ermeni Patrikhanesi Suikasta İnanmıyor", *Tevhid-i Efkâr*, 13 Mayıs 1923, s.1.

42 Bilal N. Şimşir, *Lozan Telgrafları*, C.I., Ankara 1960, s.119.

43 "Suikastın Lozan'daki Tesiri", *Hakimiyet-i Milliye*, 24 Mayıs 1923, s.1.

44 Bilal N.Şimşir, *Bizim Diplomatlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1966, s.174.

ATATÜRK ve TARİH

Doç. Dr. Kenan ÖZKAN¹

Zengin ve köklü bir geçmişe sahip Türk tarihine ilişkin akademik ilgi Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde başlamış olsa da bu alandaki gelişmeler asıl olarak Cumhuriyet sonrasında yaşanmıştır. Cumhuriyet öncesinde tarih yazımı, imparatorluk zihniyetini yansıtabilecek bir içerikte kaleme alınmış ve hanedan merkezli bakış açısı tarih çalışmalarında zaman ve mekân algısını biçimlendirmiştir.² Osmanlı coğrafyası dışına ve Osmanlı'dan önceki Türk tarihine yönelik bir merak ve ilgi söz konusu olmamıştır.

Osmanlı tarihçiliğinin ilk örnekleri 15'inci yüzyılda kaleme alınmış ve "menâkıbnâme" geleneğinin doğuşunu sağlamıştır. Yahşi Fakih, Aşıkpaşazâde, Enverî, Karamanî Mehmed Paşa, Neşrî, Tursun Bey, Kemalpaşazâde gibi isimler Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 15'inci yüzyıla kadar gelen süreç hakkında bilgi veren ilk isimlerdir.³

İmparatorluğun en güçlü dönemi olan 16'ncı yüzyılda "gazavâtname", "zafernâme", "serfernâme", "fetihnâme" gibi türler ortaya çıkmış, Yavuz ve Kanunî döneminin başarılı seferleri ve bunların neticesindeki fetihler ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bununla birlikte devlet düzenine, teşkilatlanmaya ilişkin "ıslahatname" türündeki çalışmalar da bu dönemin yenilikleri arasında sayılabilir. Taşköprülüzâde Ahmed, Lütfi Paşa, Gelibolulu Mustafa Âli, Seyyid Lokman, Celalzâde Mustafa Çelebi, Hoca Saaded-

din ve Mustafa Âli Efendi dönemin önde gelen tarihçileridir. 17'nci yüzyılda bu isimlere İbrahim Peçevi, Solakzâde, Katib Çelebi, Evliya Çelebi, Münecimbaşı Ahmed Dede ve Koçi Bey eklenmiştir.⁴

18'inci yüzyıla gelindiğinde Osmanlı tarih yazıcılığı açısından bir ilk yaşanmıştır. Divan-ı Hümayûn teşkilat içerisinde Vakanüvislere yer verilerek "vakanüvist" geleneği başlamış ve böylece devlet "resmî tarihçilere" sahip olmuştur. İlk Vakanüvist olarak Mustafa Naima Efendi kabul edilmiş ve bu gelenek Abdurrahman Şeref Efendi'ye yani 20'nci yüzyıla kadar devam etmiştir.⁵

Osmanlı modernleşmesinin gerçek anlamıyla başladığı 19'uncu yüzyılda ortaya çıkan yeni aydın sınıf içerisinde, Batılı fikirler ve disiplinler ve bu kapsamda tarih önemli bir ilgi alanı oluşturmıştır. Ahmet Cevdet Paşa'nın, "Tarih-i Cevdet", "Tezâkir", "Maruzât" ve "Kıssa-ı Enbiyâ" adlı eserleri; Hayrullah Efendi'nin kaleme aldığı "Hayrullah Efendi Tarihi"; Mustafa Nuri Paşa'nın "Netayic-ül Vukuât" adlı çalışması son derece önemlidir. Jön Türk aydınlarından Mizancı Murad Bey'in Mülkiye'de ders kitabı olarak okutulması için kaleme aldığı "Tarih-i Umumî" adlı eseri ülkemizdeki ilk tarih ders kitaplarından biridir. Bu dönemde yaşanan asıl önemli gelişme Türk tarihinin zaman algısındaki değişimdir. Ahmed Vefik Paşa, Süleyman Paşa ve Necip Asım gibi aydınlar, Türk tarihinin, Osmanlılardan önceki dönemlerini de tarih alanına dahil etmişlerdir.⁶

19. yüzyılda Avrupa'daki Şarkiyatçılık ve Joseph de Guignes, Arthur Lumley Davids, Arminius Vambery, Leon Cahun Vilhelm Thomsen gibi Avrupalı Türkologların Türk tarihi ve Türk

¹ Doç. Dr., Altınbaş Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye.

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Zeki Arıkan, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarihçilik", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, 1985, s. 1584-1590. Mükremin Halil Yinanç, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Bizde Tarihçilik", *Tanzimat*, C. 2, İstanbul, 1999, s. 573-595.

³ Bu konuda Ahmet Yaşar Ocak'ın çalışması önemlidir. Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıb-nâmeler*, Ankara, 2010. Yahya Kemal Taştan, "Osmanlı Tarih Yazıcılığının Doğuşu", *Bilim Yolu*, 3, 2003, s. 612-618.

⁴ Mehmet Kaan Çalen, "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Tarih Yazıcılığı", *Tarih İçin Metodoloji*, Ed. Mehmet Şimşek, Pegem Akademi, Ankara, 2015, s. 32-33.

⁵ Çalen, a.g.m, s. 33. Halil İnalcık ve Bülent Arı, "Osmanlı-Türk Tarihçiliği Üzerine Notlar", *Uluslararası Askeri Tarih Dergisi*, 87, 2007, s. 213-226. Mustafa Naima Efendi için bkz. Mehmet İpşirli, "Naima", *İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul, 2006, s. 316-318. Abdurrahman Şeref Efendi için bkz. Abdülkadir Özcan, "Abdurrahman Şeref", *İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1988, s. 175.

⁶ Çalen, a.g.m, s. 34. Necdet Hayta ve Uğur Ünal, "Modernleşme Döneminde Osmanlı Tarih Yazıcılığı (1789-1908)", *Türkiye'de Tarih Yazımı*, İstanbul, 2011, s.137-153.

dili üzerine yaptıkları çalışmalar Jön Türk aydınları üzerinde de etkili olmuş ve Osmanlı aydınları Türk tarihine ve diline yoğun bir ilgi duymaya başlamışlardır.⁷ Bu ilgi II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülük fikrinin de etkisiyle zirveye çıkacaktır. II. Meşrutiyet Döneminin tarihçiliğimize sağladığı katkı; hem ilmî hem de popüler türdeki yayınların artışı olur. Diğer taraftan da Osmanlı tarihi üzerinde araştırmalar yapmak, tarihî ve kültürel eserleri incelemek amacıyla Tarih-i Osmanî Encümeni ile Asar-ı İslamiye ve Milliye Tedkik Encümeni'nin kurulması önemlidir. II. Meşrutiyet Döneminde atılan bu adımlar Cumhuriyet dönemi tarihçiliğimizin şekillenmesinde önemli bir alt yapı teşkil edecektir.⁸

II. Meşrutiyet Döneminin tarihçiliğimiz açısından bir diğer önemli tarafı, asli kimlik yaratma amacıyla ortaya çıkan fikir akımlarının “tarih”e yükledikleri anlam açısından farklılaşması olmuştur. “İttihad-ı anasır”, yani unsurların birliği söylemine sahip Osmanlıcılık siyaseti, imparatorluk içerisindeki farklı milletleri bir arada tutma çabası doğrultusunda gayrimüslimleri de kapsayacak bir Osmanlı tarihi anlatısını benimsemiştir. Bu doğrultuda İslam ve Türk kimliği/ imajı arka plana itilir. Osmanlı tarihi, gayrimüslim unsurlar ile Müslüman unsurların kardeşliği ve birliği çerçevesinde işlenir. Osmanlı adaleti ve hoşgörüsü; eşitlik ve kardeşlik gibi kavramlar bu tarih anlayışının merkezine konumlanmıştır. Ancak bu sunî, zorlama bir tarih anlayışı olmaktan öteye geçememiştir.⁹

İslamcılık siyasetinin yarattığı tarih anlayışı ise Peygamber ve “Hulefa-yı Raşidin” olarak adlandırılan dört halife dönemini de içine alan “Asr-ı Saadet”i merkeze alan bir özellik arz eder. Bunun dışında kalan dönemler Cahiliye Devri olarak adlandırılır ve bu olumsuz devir nedeniyle İslamcıların tarih anlayışı “öncesi ve sonrası” paradoksu üzerinden şekillendiği için

7 Kenan Özkan, *İslamcılık ve Türkçülük Üzerine, 1908-1922, Çatışma, Uzlaş, Sentez*, Nora Kitap, İstanbul, 2023, s. 28.

8 Ahmet Özcan, *Türkiye’de Popüler Tarihçilik, 1908-1960*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011, s. 39-77. Mehmet Ömer Alkan, “II. Meşrutiyet’te Resmi İdeoloji, Resmi Tarih ve Eğitim”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, Ed. V. Engin, A. Şimşek, İstanbul, 2011, s. 155-177. Mehmet Kaan Çalen, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Tarih Düşüncesi*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2013.

9 Çalen, a.g.m, s. 34. Özkan, a.g.e, s. 21-65.

bütünlükten birlikten kopuktur. Selçuklu ve Osmanlı Tarihi, İslamiyet sonrası dönem içerisinde değerlendirilse de asr-ı saadet dışında kaldığı için çok da dikkate alınmaz.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, Osmanlı aydınlarının Avrupa’daki Türkologların etkisiyle Türk tarihine ve diline duydukları merak Türkçülük fikrinin ortaya çıkmasında önemli faktörlerden biri olmuştur.¹⁰ Türk tarihinin mekân ve coğrafya bütünlüğü asıl olarak, II. Meşrutiyet Döneminde kurulmaya başlar. Türklerin tarihi artık sadece Kayı boyunun tarihi olmaktan çıkmış, Türk tarihini Ertuğrul ya da Osman Bey ile başlatma geleneği terk edilmiştir. Osmanlı ve İslamcı çerçeveden bakıldığında düşman olarak kabul edilen Cengiz Han ve Timur gibi tarihi şahsiyetler de Türk tarihinin aktörleri haline gelmiştir. Türklerin, Osmanlı ve İslamiyet’ten önceki dönemleri, Orta Asya’daki Türkler de Türk tarihçiliğinin içerisinde konumlandırılmıştır. “Türk Derneği”, “Türk Yurdu” ve “Türk Ocağı” etrafında toplanan Osmanlı ve Çarlık Rusya doğumlu Türk aydınlarının Türk tarihi üzerine kaleme aldıkları akademik çalışmalar bu açıdan önemlidir.¹¹

Ülkemizde tarih biliminin gelişim sürecini ana hatlarıyla verdikten sonra Atatürk’ün “tarih” bilimini ele alış şeklini ve ona yüklediği görevi inceleyebiliriz.

“Geleceği görebilmek için tarih bilmek çok önemli. Birey için hafıza neyse bir ulus için de tarih odur. Tarihini çarpıtan bir toplum nörotik bir kişi, tarihini bilmeyen bir toplum ise hafızasını kaybetmiş insan gibidir.”

Son dönem Türk tarihi ve Türk modernleşmesi üzerine çok önemli çalışmaların altına imza atmış olan ünlü Tarihçi Bernard Lewis’in bu sözü belki de Mustafa Kemal’in ileri gö-

10 Uriel Heyd, *Türk Ulusçuluğunun Temelleri*, Çev. Kadir Günnay, 2. Baskı, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 103-105. Yusuf Sarıay, “İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Gelişimi”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 14, Ed. Hasan Celal Güzel, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 2002.

11 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Masami Arai, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, Çev. Tansel Demirel, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008. Füsün Üstel, *Türk Ocakları, 1912-1931, İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

rüşlülüğünü, geleceği nasıl görebildiğini açıklamamıza imkân tanıyor. Aynı zamanda da onun entelektüel birikime verdiği değeri ve bu çerçevede “tarih” bilimine yüklediği misyonu anlamamızı olanaklı kılıyor. Nitekim Atatürk günlüğüne “Kumandanlar astlarından yüksek ve âlim olmalıdırlar.” ifadesini not düşmüş. Bu iki özelliğin, yani ileri görüşlülük ve entelektüel boyutun, Mustafa Kemal’in şahsında birleştiğini görüyoruz.

Mustafa Kemal’in tarihe ilgisini iki farklı başlık altında incelemek gerekir. İlki, son dönem Türk aydını olarak kendi kişisel ilgisi ve entelektüel merakıdır. İkincisi ise devlet adamı ve bir devrimci olarak tarihe yüklediği misyondur. Ancak ikincisini ilkinden ayrı düşünmek mümkün değildir.

Mustafa Kemal’in tarihe merakı ilk olarak Manastır Askerî İdadisi’nde Tarih öğretmeni Tevfik Bey’in teşviki ile başlamıştır. Sonraki yıllarda artarak devam eder. Tabii tarihe olan bu merak sadece Mustafa Kemal’e ait bir özellik değildir. Jön Türk kuşağının parçası olan bütün genç subaylarda var olan bir özelliktir bu. Askeri okullarda edinilen bir alışkanlık söz konusu. Özellikle Von der Goltz Paşa’nın Harbiye’deki eğitim sistemine dokunuşlarının sonucunda geleceğin genç subayları üzerinde yarattığı etki bu anlamda çok önemlidir.¹² Buradan hareketle bu kuşaklar arasında edebiyat ve tarihe ilgi büyük olduğu gibi yazma konusunda da büyük bir üretkenlik söz konusudur.

Mustafa Kemal’in kendi kuşağının mensuplarına kıyasla çok daha geniş bir yelpazede ve bilinçli bir okuma yaptığı görülüyor. Analiz okumalar yapıyor ve notlar alıyor.¹³ Hepsinden de önemlisi karşılaştırmalı okuma yapıyor ve orijinal dilinden Fransızca ve Almanca okuyor. Kütüphanesinde yer alan 4.289 kitap içerisinde en fazla paya sahip olanlar tarih kitapları. Bu çerçevede Avrupa, Asya ve Afrika tarihinden dinler tarihine kadar çok geniş bir okuma yaptığını

¹² Goltz Paşa’nın Harp Okulu öğrencileri üzerindeki uzun vadeli etkileri için bkz. Fuat Dündar, *Modern Türkiye’nin Şifresi, İttihat ve Terakki’nin Etnisite Mühendisliği, 1913-1918*, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 63-73.

¹³ *Atatürk’ün Okuduğu Kitaplar, Özel İşaretleri, Uyarıları ve Düşündüğü Notlar İle*, Der. Gürbüz D. Tüfekçi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983.

görüyoruz. Özelde ise Fransız İhtilalini çok iyi bir şekilde etüt etmiş. Mesela Rousseau’yu adeta hatmetmiş. Notlar alarak okuduğunu görüyoruz. Keza Montesquie, Diderot, Voltaire’i okuyor. Bunlara Kant ve Descartes’ı da dahil etmiş. Tabi diğer taraftan John Locke’u okuyor. Tüm Jön Türk kuşaklarında olduğu gibi Pozitivizm, Sosyal Darwinizm, Liberalizm konusunda geniş okumaları var. Auguste Comte’tan Gustave Le Bone’a kadar okuyor. Bu okumalar çerçevesinde elde ettiği entelektüel birikimi gerek Kurtuluş Savaşı ve gerekse sonraki süreçte kullandığı çok net bir şekilde ortadadır.

Bütün bu sözünü ettiğimiz isimler 19 ve 20’nci Yüzyıl Avrupa’sının entelektüel birikimini şekillendiren, oluşturan isimler ve Mustafa Kemal’in besin kaynakları bunlar.¹⁴ Ama dikkat edilmesi gereken nokta şu: Mustafa Kemal sadece evrensel değil yereli de yakalayan ve takip eden bir entelektüel. Yani Ernest Renan’ı okurken diğer taraftan Namık Kemal’i de okuyor. Adam Smith’ten ya da Friedrich List’ten haberdarken yanında Mikail Portakal Paşa ve Musa Akyiğitzade’den de haberdar. Devamında Mehmet Emin Yurdakul (“Cenk’e Giderken” şiiri,

¹⁴ Mustafa Kemal Atatürk’ün entelektüel alt yapısını analiz eden son dönemde kaleme alınmış çok önemli çalışmalar mevcuttur. M. Şükrü Hanoğlu, *Atatürk, Entelektüel Biyografi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2023. Zafer Toprak, *Atatürk, Kurucu Felsefenin Evrimi*, 4. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2022.

Ben bir Türk'üm; dinim, cinsim uludur... mısraları), Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp vs. bu isimleri çoğaltabiliriz.

Sonuç olarak Mustafa Kemal askerî eğitimi yanında kişisel gelişime ve entelektüel birikime de önem vermiş ve bu çerçevede tarih okumalarına ciddi zaman ayırmış.

İkinci husus ise Mustafa Kemal'in devlet adamı olarak tarihe yüklediği misyondur. Mustafa Kemal, çok uluslu bir imparatorluktan yeni bir ulus devlet yaratma hedefindedir. Yani saltanat geleneğine bağlı bir tebaa değil; cumhuriyet rejimine sahip çıkacak fikri hür vicdanı hür nesilleri yaratmanın peşindedir. Bir başka ifadeyle yeni devlete temel teşkil edecek olan "vatandaş"ı yaratmaya çalışmaktadır. Buradan hareketle millet yaratma sürecinde "zengin bir hatıra kalıntısına sahip" olmak şeklinde tanımlanan ortak tarihin inşasını hedeflemiştir. Bunun için Mustafa Kemal'in talimatıyla 15 Nisan 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulur. (1935'te Türk Tarih Kurumu adını alacaktır)

Cemiyetin kuruluş amaçlarını elbette sadece uluslaşma süreci ile açıklamak yeterli değildir. Bu noktada ikinci bir etken olarak yukarıda özetlemeye çalıştığımız Osmanlı'daki hakim tarih anlayışının yetersizliği ve işlevsizliği gösterilebilir. Osmanlı hanedanının başarılarını anlatan vakanüvisler, yani devletin maaşlı tarihçileri olaylar arasında neden sonuç ilişkisi kurmadan,

bilimsellikten uzak, nakilci-hikayeci bir tarzda, başarıları yer veren bir tarih anlatımını benimsemişlerdir. Nesnellikten uzak bu anlayış millet olma sürecine katkı sağlamaktan uzaktır. Daha da önemlisi Osmanlı'dan önce Türkler, tarih sahnesine hiç çıkmamış ve tarihin gelişim süreçlerine herhangi bir katkı sunmamış görüntüsü vermektedir.

Üçüncü olarak bu dönemde Avrupa'da Türklerle yönelik küçük düşürücü değerlendirmelerin bilim kitaplarında varlığı da önemli etkindir. Avrupa'da 19'uncu yüzyılda Türkoloji çalışmalarında yoğun bir hareketlilik söz konusudur. Ancak bu hareketliliğe rağmen Avrupa'daki bilim çevrelerinde ve kitaplarda Türklerle karşı büyük bir önyargı mevcut. Türkler "sarı ırk" mensubu ve medeniyete katkısı olmayan bir millet olarak kabul ediliyor. Antropoloji ve Tarih alanında yapılan çalışmalarla bu önyargı kırılmaya çalışılır. (Afet İnan ve Şevket Aziz Kansu bu işin öncüsü olmuştur.)¹⁵

Dördüncü olarak Yunanistan'ın takip ettiği "Megali İdea" doğrultusunda Anadolu coğrafyası üzerindeki söylemleri ve bu iddialara karşı bir tez oluşturma isteği söz konusudur. Anadolu'ya Malazgirt'le girmiş olan Türklerden önce bu coğrafyada Rumların ve Ermenilerin yaşadığı ve Batı Anadolu'daki İonya medeniyetinin Batı medeniyetinin temellerini atmış olduğu iddiaları karşısında Türk Tarih Kurumu tarafından yürütülen arkeolojik kazılarla Eti, Hitit ve Urartu medeniyetlerinin Anadolu'daki varlıkları ispat edilmiştir. (Etibank, Sümerbank gibi) Böylece Yunanlılardan da önce Anadolu'nun başka medeniyetlere ev sahipliği yaptığı ortaya konmuş ve dahası Hititlerin Türklerle aynı şekilde Orta Asya kökenli olduğu iddia edilmiştir. (Ekrem Akurgal, Arif Müfit Mansel, Muhibbe Darga, Hallet Çambel, Tahsin Özgüç vs.) Bu çalışmalarla yetinmeyen Atatürk, 1935'te Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesini kurdu. Fakülte bünyesinde Tarih bölümü yanında arkeoloji ve antropoloji bölümü de kuruldu.¹⁶

15 Türkiye'de antropoloji alanındaki çalışmalara ilişkin bkz. Zafer Toprak, *Cumhuriyet ve Antropoloji*, 1. Basım, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021.

16 Hakan Uzun, *Atatürk Dönemi Türk Modernleşmesi*, 1. Basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2025, s. 72.

Bu doğrultuda Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti'nin 2-11 Temmuz 1932'de topladığı I. Türk Tarih Kongresinde ortaya atılan "Türk Tarih Tezi" iki amaç üzerine odaklanmıştır. Avrupa'daki Türklüğe yönelik önyargıları kırmak ve "barbar Türk" imajını silmek ve Megali İdea karşısına güçlü bir anti-tezle çıkmak.¹⁷

Mustafa Kemal Atatürk, tarihe asker ve devlet adamı kimliğiyle sadece okuyucu olarak ilgi duymakla kalmamış, aynı zamanda yazar olarak da katkı sunmuştur. "Arıburnu Muharebeleri Raporu", "Nutuk" ve 1931'de liseler için hazırlanan 4 ciltlik tarih ders kitabının Türk ve İslamiyet'e ilişkin bazı bölümlerini bizzat kendi kaleme almıştır. Özellikle Nutuk, kendisinin *"Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat, insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır."* ifadesini ispatlayacak şekilde her iddiasını belgelere dayandırarak Milli Mücadele sürecini birinci ağızdan aktaran bir eserdir. Kurtuluş Savaşı ile başlayıp 1927'ye kadar devrim sürecini aktarmakta olan eser, bu haliyle alanın temel kaynağı olma özelliğine sahiptir.

Sonuç olarak Mustafa Kemal'in gerek askerî liderlik ve devlet adamlığının gerekse çok yönlü

entelektüel birikiminin oluşumunda tarihe duyduğu ilginin büyük katkısı vardır. O tarihe olan ilgisini kişisel merak düzeyinde bırakmamış, devlet adamlığı boyutuna da yansıtarak icratlarında bu birikimi kullanmıştır. Kişisel gelişiminde Tarih biliminin çok önemli bir rol oynadığının bilincinde olan Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyeti emanet ettiği Türk gençliğinin de tarih bilimine sahip bireyler olarak yetişmesi için çaba sarf etmiş, bu maksatla Türkiye'de tarih biliminin gelişimi açısından, her alanda olduğu gibi bu alanda da, çok önemli adımların atılmasını sağlamıştır.

İkinci olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün tarih alanında başlattığı çalışmalar, bu kapsamda özellikle Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin ve Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinin kurulması, II. Meşrutiyet döneminde başlayan Türk tarihinin İslamiyet'ten önceki devirlerine olan ilgilinin daha da kurumsallaşmasını ve bu alanda çok daha derin çalışmaların yapılmasını sağlamıştır. Türk tarihi artık imparatorluk zihniyetini yansıtmak bir perspektiften kurtularak, zaman ve mekân bütünlüğünü sağlayacak şekilde incelenecektir. Böylece Türklerin, Avrupa'da iddia edilen aksine "barbar bir millet" değil, insanlık tarihine, medeniyete katkılar sağlamış köklü bir millet olduğu bilimsel sahada da kanıtlanmıştır.

¹⁷ Uzun, a.g.e, s. 77-78.

ATATÜRK'ÜN TBMM'YE VERDİĞİ ÖNEME BİR ÖRNEK: MUDANYA MÜTAREKESİ SÜRECİ

Sinan MİSER¹

Cumhuriyetimizin kurucu önderi ve devrimlerin sahibi Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyetimizi: “*Ulusal egemenlik temeline dayanan*” bir anlayış olarak tanımlar. Bu siyasal anlayışın merkezine ise Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni yerleştirir. Kaleme aldığı “Nutuk” adlı eserinde TBMM’ye layık gördüğü yerin daha net anlaşılabilmesi için: “... *Türkiye Büyük Millet Meclisi üzerinde bir güç yoktur*”.² tespitinde bulunmuştur. Bu tespitin gereği olarak; ülkesine ve milletine olan samimiyetini, Millî Mücadele’nin başlangıcından, ölümüne kadar hassasiyetle yerine getirmiştir. Devlet yönetiminde bulunduğu süre içerisinde Atatürk, “ortak aklın” merkezi olarak işlev gördüğüne inandığı ve attığı her adımın, aldığı her kararın meşruluğunu Meclis’te arayan demokrasi anlayışını uygulamaları ile ispat etmiş bir devlet adamıdır. Mustafa Kemal Atatürk’ün TBMM’ye olan güveni ve inancı ile ilgili pek çok örnek verilebilir. Özellikle öne çıkan bazı örnekler vardır ki bu örneklerden biri yazımızın konusunu oluşturmaktadır.

Büyük Taarruz Sonrası Boğazlar Bölgesi’ndeki Askeri ve Siyasi Durum

Yaygın olarak toplum ve tarihçiler 9 Eylül 1922 tarihini Millî Mücadele’nin fiilen sonlandığı gün olarak kabul etmektedir. Ancak, bu tarihi Mudanya Mütarekesi’nin imzalandığı 11 Ekim 1922 tarihe kadar götürmek de mümkündür.³ Her ne kadar Yunan birlikleri 26 Ağustos 1922 tarihinde başlatılan Büyük Taarruz’un ardından, on dört gün süren ve İzmir’de son bulan, bir takip harekâtı sonucunda kesin olarak yenilgiye uğratılsa da, özellikle Batı Anadolu’nun kuzey batı istikameti boyunca Boğazlar ve Doğu Trakya’ya yönelen düzensiz Yunan birliklerinin takibi devam ettirilmiş, 18 Eylül 1922 tarihi itibarıyla son Yunan askeri de Anadolu’dan çıkarılmıştır.⁴

Bir bozgun halinde Doğu Trakya bölgesine geçen bir miktar Yunan birliği yeni bir cephe hattı oluştur-

mak için girişimlerini hızlandırmıştır.⁵ Bu nedenle; Misakı Milli sınırları içerisinde kalan Doğu Trakya’daki Yunan birliklerinin tasfiyesi için takip harekâtı ara verilmeden devam ettirilmiştir. Takip harekâtının doğal sınırları Çanakkale Boğazı’na ulaşmış ve Türk ordusu Boğazları kontrol altında bulunduran İtilaf Devletleri kuvvetleri ile karşı karşıya gelmiştir. Tarih-te “Çanak Krizi” olarak adlandırılan bu süreçte Türk ve İtilaf Devletleri askeri birlikleri yeni ve daha kapsamlı olabilecek bir savaşın eşliğine gelmiştir.

Boğazlar bölgesindeki krizin başlamasından hemen önce, 11 Eylül 1922 tarihinde, İzmir’e gelen Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletleri’nin temsilcileri tarafından ziyaret edilmiş ve Türk tarafının bu tarihten itibaren izleyeceği strateji hakkında bilgi edinmek istemişlerdir. Mustafa Kemal Paşa’nın gerek İtilaf Devletleri temsilcileriyle gerekse de yerli ve yabancı basına verdiği demeçlerde Doğu Trakya’da yeniden yapılanmaya başlayan ve bölgenin Türk ve Müslüman halkını katleden, akıbeti bilinmeyen (esir alma, sürme gibi) uygulamalara tabi tutan Yunan kuvvetlerinin bölgeden çıkarılmasının kaçınılmaz olduğunu bildirmiştir. Boğazlar konusunda ise Türk tarafının Boğazların serbestliği hakkındaki tutumunun dünya kamuoyunca bilindiğini, bu nedenle, Boğazlar bölgesinde bulunan İtilaf Devletleri kuvvetleriyle bir çatışma istemediklerini, sorunun diplomasi yoluyla çözülmesinden yana olduklarını, ancak Doğu Trakya’nın Yunan kuvvetlerinden arındırılması için Türk kuvvetlerinin Boğazlardan geçişine zorluk çıkarılmaması gerektiğini kesin bir dille ifade etmiştir.⁶

Çanakkale Boğazı’ndaki askeri güçleri oldukça sınırlı olan İtilaf Devletlerinde, ⁷ bölgedeki siyasi ve askeri gelişmeler hiç beklemedikleri kadar menfi ve ani bir şekilde ilerlediği için panik hali yaratmıştır. Boğazlara dayanan Türk kuvvetlerini gerekirse geri püskürtmek ve mevcut askeri birliklerini takviye etmek maksadıyla, 16 Eylül 1922 tarihinde, İngiltere Başbakanı Lloyd George, başta dominyonları olmak üzere, müttefik bazı ülkelerden askeri kuvvet talebinde bulunmuş, ancak bu isteği ilgili devletlerin büyük çoğunluğu tarafından reddedilmiştir.⁸ Bu nedenle; alınacak askeri tedbirler ile Takip Harekâtı’nı durdurmak maksadıyla Türk tarafına yapılacak teklifleri görüşmek üzere 19 Eylül 1922 tarihinde İtilaf Devletleri

1 Eskişehir Anadolu Üniversitesi Tarih Bölümü doktora öğrencisi.

2 Mustafa Kemal ATATÜRK, *Nutuk*, (yayına hazırlayan, Zeynep Korkmaz), Diyanet Vakfı Basımevi, Ankara 2018, s. 318.

3 Mudanya Mütarekesi sürecine dair kapsamlı bir çalışma için bkz, Sinan MİSER, “Mudanya Sürecinde Tarafların Politik Tutumları ve Boğazlar Bölgesindeki Askeri Hareketlilik”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Isparta 2021.

4 HTVD, Sayı 67, (Mart 1969), Bel.No: 1492.

5 MİSER, a.g.e., s.97-98.

6 MİSER, age, s8-12.

7 David WALDER, *Çanakkale Olayı*, Çeviren M.Ali KAYABAL, Milliyet Yayınları, Mayıs 1970, s. 239, Türk İstiklal Harbi Cildi, 26-4, s. 42,

8 Yeni Zelanda, New foundland olumlu yanıt verirken, Kanada, Güney Afrika Birliği, Yugoslavya, Avusturya olumsuz cevap vermiştir. TİH, 2/6-4, s. 42, Zeki SARUHAN, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1996 s. 673.

Paris'te bir araya gelmiştir.⁹ Bu sırada, Paris Konferansı'nın devam ettiği günlerde, Türk süvari birlikleri, Sevr Antlaşması ile sınırları çizildiği varsayılan, "Tarafsız Bölge"yi¹⁰ aşarak, Çanakkale Boğazı'ndaki İngiliz birlikleri ile karşı karşıya gelmiştir.¹¹

Paris Konferansı'nın sonuç bildirgesi 23 Eylül 1922 tarihinde açıklanmıştır. Buna göre; Türk tarafının Boğazlar üzerine yaptığı askerî harekât durdurulmak koşuluyla, mütareke görüşmelerine başlanılabileceği ve Doğu Trakya ile Edirne'nin Türk Hükümeti'ne teslim edilmesi arzusunun uygun karşılanacağı bildirilmiştir.¹² Türk tarafı ile yapılacak ön görüşmeler için Fransız siyasetçi Franklin Bouillon da Mustafa Kemal Paşa'nın yanına gönderilmek üzere talimatlandırılmıştır.¹³ Türk tarafına ulaştırılan Konferans bildirisi dikkate alınarak, Çanakkale Boğazı'na ilerleme emri alan birliklerimizin takip harekâtı geçici bir süreliğine durdurulmuştur. Ancak, krizin başladığı andan itibaren saldırgan tutumundan vazgeçmeyen İngiliz Hükümeti en yakın askeri üslerinden Boğazlara askeri takviyeyi sürdürmüştür. Bununla birlikte; Fransa ve İtalya'nın bölgede yeni bir savaşı kesinlikle reddettiklerini bilen Lloyd George'un dominyonlarından askeri birlik talebini müttefiklerinden saklaması, İngiliz Hükümeti'nin Fransız Başbakanı Poincare tarafından şiddetli bir şekilde eleştirilmesine neden olmuştur. Poincare, Çanakkale Boğazı'ndaki sembolik Fransız birliğini de geri çekerek tepkisini devam ettirmiş ve Boğazlardaki krizin çözümü noktasında Müttefikler arasındaki anlaşmazlık derinleşmiştir.¹⁴

Mustafa Kemal Paşa tüm bu gelişmeleri İzmir'den izlemekte ve Boğazlara karşı girilecek olası bir askerî harekâtı planlamaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın bu hareketle ilgili olarak bölgeye sevk edilen tüm birliklerimize ilk emirlerinden biri, İtilaf Devletleri birlikleri ile karşılaşılrsa da, ateşle karşılaşmadığı müddetçe çatışmaya girilmemesi-

dir.¹⁵ Bu hassasiyetle beraber, Mustafa Kemal Paşa'nın Boğazlar bölgesinde uyguladığı stratejiye uygun olarak, ¹⁶ Çanakkale Boğazı'na yönlendirilen 2. Ordu birliklerinden süvari kıtaları Çanakkale Boğazına ulaşmış, Çanakkale kentinin hemen doğusunda mevzilenen İngiliz birlikleri piyade kıtalarımız tarafından çembere alınmaya başlanmıştır. İleri Türk harekâtı tüm gücüyle Boğazlar bölgesine intikal haline geçirilmiş, İstanbul Boğazı'na yapılacak askerî harekât ise 1. Ordu birliklerinin sorumluluğuna verilmiştir. İngiliz Hükümeti ise askeri hareketliliğini hızlandırmış Çanakkale Boğazındaki bir taburluk askeri kuvvetini iki tugaylı bir tümen gücüne çıkarmış, takviye askeri birliklerini bölgeye yönlendirmeye devam etmiştir.¹⁷ İngiliz Hükümeti bununla da yetinmemiş, 30 Eylül 1922 tarihinde İstanbul Müttefik Kuvvetler Komutanı General Harington'a, Çanakkale'deki İngiliz birliklerinin kuşatılmasını neden göstererek, karşı taarruz emri vermiş, ancak General Harington ve İstanbul İngiliz Yüksek Komiseri Roubold'un inisiyatifıyla bu saldırı emri yerine getirilmemiştir.¹⁸

Mustafa Kemal Paşa'nın Heyeti Vekile'yi İzmir'e Daveti ve TBMM Görüşmeleri

Mustafa Kemal Paşa tüm bu gelişmeleri ve izlediği stratejiyi Ankara'dan daha yakın bir yerden idare etmesi için, dönemin iletişim koşulları da dikkate alındığında, İzmir'i seçmesi anlaşılabilir bir hareket tarzıdır. Hatta, mütareke görüşmelerinin yeri tespit edildiğinde (Mudanya Milletvekili) Bursa'ya gidilmesi kararı alındığı da anlaşılmaktadır.¹⁹ Ancak, bölgedeki gelişmeler olağanüstü hızlıdır ve ülke kaderini etkileyecek kararların alınabilmesi için bir o kadar da hızlı hareket etmek gerekmektedir. Boğazlar bölgesinde önemli siyasi ve askeri kararların öncesinde TBMM'nin bilgilendirilip, sürece dahil edilmesi zorunludur. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa, Heyeti Vekile'yi İzmir'e davet etmiş, bu daveti, Heyeti Vekile Reisi Rauf Bey aracılığı ile TBMM'ye iletmıştır.²⁰

TBMM'nin 18 Eylül 1922 tarihinde yaptığı gizli oturumda Rauf Bey, 10 Eylül 1922 tarihinden beri İzmir ile olan iletişimde güçlükler yaşadıklarını belirtmiştir. Bölgede gelişen önemli olayların ve kararların öncesinde ordunun ne yapacağını Meclis'in bilmesi gerektiği için Heyeti Vekile'nin toplu-

9 MİSER, a.g.e., s.90.

10 Tarafsız Bölge olarak tanımlanan bölge, Trakya'da Saros Körfezi'nden başlayarak, kuzeyde Karaburun sahiline hat ile İzmit Yarımadası'nın kuzeyinde Şile/Ağva Deresi'nden başlayan ve İzmit'te, Yarımca-Derince arasına kadar inen hattın güneyden ilerleyip Bursa'nın hemen kuzeyinden geçerek, Edremit Körfezi'ne inen bir hattın sınırları içerisinde kalan bölgedir. TİH, 2/6-3, s. 189, harita için bkz. MİSER, a.g.e., (Kroki-1), s. 417.

11 Walder, a.g.e., s.242.

12 MİSER, a.g.e., s.97.

13 Franklin Bouillon'un görevi resmi olmamakla beraber, teklifin İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon tarafından gelmiştir. Ali Naci KARACAN, *Lozan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009*, s.14., Salahi SONYEL, *Mustafa Kemal Paşa ve Kurtuluş Savaşı*, C-3, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 1704, Bilal ŞİMŞİR, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2005, s.517.

14 TİH, 2/6-4, s. 45, Sonyel, a.g.e., C-3, s. 1678.

15 Komisyon, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C. 13, s. 392.

16 Kontrollü Askeri Baskı Politikası hakkında daha kapsamlı bilgi için bkz. MİSER, a.g.e., s. 20-58.

17 İngiliz Birliklerinin takviyesi konusunda Bkz., MİSER, a.g.e.e, s.423-432.

18 SONYEL, a.g.e., C-3, s. 1694, WALDER, a.g.e., s. 333.

19 TİH, 2/6-4, s. 96.

20 TBMM/ZC., 18 Eylül 1922, 23/104-3, s.100.

ATATÜRK'ÜN TBMM'YE VERDİĞİ ÖNEME BİR ÖRNEK: MUDANYA MÜTAREKESİ SÜRECİ

ca İzmir'e gitmesine dair Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı telgraf haberleşmesi konusunda Meclis'i bilgilendirmiş, gerekli izni vermesi için de bir takrir hazırlandığını söylemiştir.²¹

Mustafa Kemal Paşa'nın Heyeti Vekile'yi İzmir'e davet etmesi onun TBMM'ne verdiği önem açısından dikkate değerdir. Büyük ve sonuçlarının geri dönülmez bir savaşın öncesinde alınacak kararların, Meclis adına, Heyeti Vekile'ce bilinip, değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Ancak, Mustafa Kemal'in bu daveti Meclis'te çok sert eleştirilere tabi tutulmuştur. Bazı vekillerin "*Meclisi kapatalım o zaman*" gibi serzenişleri iştirilmiştir. II. Grup mebuslarından (Mersin Milletvekili) Selahattin Bey, Heyeti Vekile'nin tamamının İzmir'e gitmesinde ne gibi bir neden olabileceğini sorarak: "*Anadolu seferi yoktur, bitmiştir. Bundan sonra iş; aksamı memalimize ait işlerdir. Hükümet ise burada mevcuttur! Ve Meclisi Âlinizdir... Heyeti Vekile bizim elimiz, kolumuzdur. Bizi kollardan mahrum mu ediyorlar İcra aletleri nereye gidiyorlar? Hükümet burada işleyecektir. Kalkıp gidemez*" diyerek, takrire karşı çıkmıştır. (Menteşe Milletvekili) Tefrik Rüşti Bey ise, Heyeti Vekile'nin bölgede bulunan komutanlarla yakın temasta bulunmalarını anlayışla karşılamakla beraber, Heyeti Vekile'nin alacağı önemli kararların merkezinin Meclis olduğunu belirterek, gerekirse daha kısıtlı bir heyetin İzmir'e gidilebileceği önerisinde bulunmuştur. Takrire karşı önemli bir eleştiri de (Erzurum Milletvekili) Hüseyin Avni Bey'den gelmiştir. Hüseyin Avni Bey, askeri kararlarda Başkomutan'ın İtilaf Devletleriyle yazışma yapabileceğini ancak, siyasi kararların sorumluluğunun Hükümet'e ait olduğunu ve bunu da Hariciye Vekili aracılığı ile gerçekleştirebileceğini söylemiş, Heyeti Vekile'nin İzmir'e gönderilmesine karşı çıkmıştır.²²

Eleştirilere cevap vermek üzere söz alan Rauf Bey, İzmir ile olan telsiz, telgraf haberleşmesinde yaşanan sıkıntıları tekrar dile getirerek, Hükümet'in bölgedeki gelişen olaylar hakkında yeterli bilgi alamadığından dolayı sağlıklı kararlara varabilmesinin zorluklarından bahsetmiştir. Boğazlar bölgesindeki askeri durumun kritikliğinden dolayı Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya gelemediğini söyleyen Rauf Bey: "*...Binaenaleyh efendiler açık olarak arz ediyorum meseleyi bitmiş olarak telâkki etmiyorum. Mesele bitmemiştir. Boğazlar mıntakasına yaklaşmış olan ordunun karşısına belki de daha başka vaziyetler çıkabilir*" diyerek, Heyeti Vekile'nin İzmir'e gitmesi gerektiğinde ısrar etmiştir. Takrir hakkındaki tartışmalarda birçok mebus söz almış sonuç olarak (Beyazıt mebusu) Refik Bey'in verdiği takrir doğrultusunda Heyeti Vekile Reisi Rauf Bey

ile Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in İzmir'e gönderilmesi kabul edilmiştir.²³

Meclis'te yapılan eleştiriler dikkate alındığında, Mustafa Kemal Paşa'nın daveti Boğazlar'da gelişen kriz nedeniyle Hükümet'i bilgilendirmek ve bu suretle Meclis'i karar sürecine dâhil etmeye çalışmasından çok, emrivakiyle Meclisi devre dışı bırakmak istediği şeklinde anlaşıldığı görülmektedir. Oysaki bu zorlu süreçte, İzmir-Ankara arasındaki iletişim kanallarının sürekli problem çıkarması ve Boğazlar bölgesine yakınlığı nedeniyle İzmir'in, hatta Bursa'nın kritik bir merkez olması dikkate alındığında, Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da bulunması, krizin yönetilmesinde istenilen ölçüde fayda sağlamayacağı düşünülebilir. Bu davetin, sorunu bir nebze çözmek ve Heyeti Vekile nezdinde Meclis'i sürece dahil etmek için bulunan hızlı bir çözüm olarak üretildiği anlaşılmaktadır. Buna rağmen, Meclis'ten çıkan karar; sadece Vekiller Heyeti Reisi'nin ve Hariciye Vekili'nin İzmir'e gönderilmesi şeklinde sonuçlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın bu sonuca ilişkin tutumuna geçmeden önce TBMM'deki görüşmele- re tekrar dönmek gerekmektedir.

TBMM'deki bu gelişmelere ilave olarak; Boğazlar bölgesindeki krizle ilgili yeterli bilgi akışı olmadığına ve Meclis'in yeterince bilgilendirilmediğine dair eleştiriler de gelmiştir. 23 Eylül 1922 tarihinde yapılan gizli oturumda Hariciye Vekili yerine bakan Rıza Nur, 26 Ağustos 1922 tarihinden itibaren gelişen olaylarla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Rıza Nur, Boğazlar'daki krize dair son durumu, İngiliz ve müttefiklerinin siyasi ve askeri tutumları hakkında kendisine ulaşan bilgileri Meclis'e aktarmıştır.²⁴ Rıza Nur Bey'in açıklamaları sırasında, başta Paris Bildirisi olmak üzere, Hükümet'e ne kadar bilgi verildiği, Hükümet'in İzmir'de alınan kararlardan ne derece bilgi sahibi olduğu ve gelen bilgilerden Türk birliklerinin birkaç gün içerisinde Çanakkale Boğazı'na gireceklerinin anlaşıldığına göre bu harekât-tan Hükümet'in bilgisinin olup olmadığı mebuslarca sorgulanmıştır. Yapılan görüşmelerde Hüseyin Avni Bey ve (Bursa Milletvekili) Emin Bey'in dikkat çektikleri ve hatta endişelendikleri konunun, büyük Türk zaferine rağmen, geçmiş tarihlerde elde edilen bazı başarıların diplomasi masalarında nasıl yitirildiğine dair acı hatıraların tekrerrüt etmesinden kuşku duymalarıdır. Bununla beraber eleştiriler Mustafa Kemal Paşa'ya da yöneltilmiş, Hariciye Vekili'nin görevine Başkomutan'ın müdahale etmemesi gerektiği yönünde açıklamalarda bulunulmuştur. Görüşmenin sonunda verilen bir takrir ile Meclis'in İzmir'den alınacak haberler ile günü gününe aydınlatılmasının Hükümet'e bildirilmesi

21 TBMM/GZC., 18 Eylül 1922, 23/104, s.784.

22 TBMM/GZC., 18 Eylül 1922, 23/104, s.786.

23 TBMM/GZC., 18 Eylül 1922, 23/104, s.790.

24 TBMM/GZC., 23 Eylül 1922, 23/107-2, s.151.

kabul edilmiştir.²⁵

Meclis'te süren bu tartışmalar 25 Eylül 1922 tarihinde de devam etmiştir. Meclis'in eleştiri ve talepleri doğrultusunda, gizli celsede yapılan görüşmelerde, bölgedeki krizin Ankara'dan yönetilmesi hakkında Heyeti Vekile'nin kararının İzmir'e telgrafla bildirildiği Rıza Nur tarafından açıklanmıştır. Rıza Nur konuşmasında: "...Heyeti Vekile mukarreratı (kararı) olmak üzere müzakeratı siyasiyenin Ankara'ya nakli hususunda Heyeti Vekile müttehidülrey (Oybirliği) bulunmaktadır. Meclisde ahiren vaki olan talep üzerine verilen izahat esnasında bu cihet muhtelif tarzlarda ve vaziyeti hazırai Hükümet noktai nazarından (hükümetin görüşü) tamamen tatbik edilmiştir. Diğer taraftan orada vaki olacak teklifatın tetkiki ve bir neticeye raptı Heyeti Vekilenin kararıyla olacağından muhaberatın hali hazır bu müzakeratın muhaberatla idamesi mümkün olamayacağını gösterdiğinden Franklen Büyüyon'un Ankara'ya gelerek müzakeratın burada cereyanı lâzım olduğunu ve binaenaleyh derhal merkeze avdet buyurulmasını, bu müzakerat esnasında Reis ve Başkumandan Paşa Hazretlerinin de müddeti muvakkate (geçici bir süre) için de bulunmalarını zarurî ad ve telakki ettiğimizi arz ederiz" diyerek, kararın içeriği hakkında bilgi vermiştir.²⁶

TBMM, bölgedeki gelişmeler hakkında yeterli bilgi edinmediği hakkındaki eleştirilere rağmen, Mustafa Kemal Paşa, İzmir-İstanbul-Ankara arasındaki telgraf ve telsiz hatları üzerinden, TBMM'nin İstanbul'da bulunan temsilcisi Hamid Bey aracılığı ile TBMM'yi bilgilendirmeye gayret etmiştir. TBMM'de okunan telgrafların hemen tamamı İstanbul kanalı üzerinden, şifrelenerek gelmektedir. Ancak, gönderilen telgrafların Meclis'e istenilen çabuklukta ulaştırılamadığına dair eleştiriler devam etmiştir. Şu da bir gerçektir ki; İzmir'de izlenen strateji hakkında bazı detaylı bilgilerin ulaştırılması noktasında da sıkıntılar bulunmaktadır çünkü İtilaf Devletlerinin ve özellikle İngiltere'nin istihbarat servisleri hem telsiz-telgraf hatlarını izlemekte hem de Ankara'da ki ajanları vasıtasıyla Türk tarafının stratejisi hakkında devamlı bilgi toplamaktadırlar.

Mustafa Kemal Paşa Meclis'in çağrısına derhal cevap verme gereği duymuş ve Ankara'ya en kısa sürede avdet edileceği hakkında bir telgraf çekmiştir. 27 Eylül 1922 tarihinde yapılan Meclis görüşmelerinde Mustafa Kemal Paşa'nın ilgili telgrafi Rıza Nur tarafından Meclise okunmuştur.²⁷ Mustafa Kemal Paşa telgrafında, Boğazlar bölgesindeki durumu kısaca özetlemiş, şimdiye kadar elde edilen kazanımların, bölgede takip ettikleri siyaset çerçevesinde, korunması için son derece dikkatli hareket ettiklerini vurgulamıştır. Heyeti Vekile üye-

lerinden bir kısmının İzmir'e gönderilmesinden dolayı Meclis'e teşekkürlerini ileten Mustafa Kemal Paşa: "Hükümete tebliğ olunan resmi notadan başka Başkomutanlığa vuku bulan temaslar sadece askerî harekâtla alakalı maddelerdir. Askerî harekâtı zararlı siyasi tesirlerden kurtarabilmek için alınan askerî kararlar ertelenemez olduğundan, Heyeti Vekile'nin birkaç gün için burada bulunmasına kati ihtiyaç mevcut olmakla beraber, ... Mudanya'da kumandanlar arasında toplanması söz konusu olan askerî konferansın üzerine dayanacağı fikirleri bir defa M. Franklen Bouillon'dan dinlemek, askerî ve siyasi vaziyetin aydınlanması esaslı bir fayda taşıdığı kanaatindeyim..." diyeerek Ankara'ya bu görüşmeden sonra dönüleceğini TBMM'ye bildirmiştir.²⁸

Bu telgrafın ardından, 28 Eylül 1922 tarihinde yola çıkan Mustafa Kemal Paşa ve Heyeti Vekile'nin diğer üyeleri 2 Ekim 1922 tarihinde Ankara'ya gelmiştir. Mudanya Mütareke görüşmelerinin başladığı (3 Ekim 1922) günden bir gün sonra Mustafa Kemal Paşa, TBMM kürsüsünden uzunca bir konuşma yaparak, 26 Ağustos 1922 tarihinden 4 Ekim 1922 tarihine kadar gelişen tüm olaylar ve alınan tedbirler kapsamında çok detaylı bir izahatta bulunmuştur.²⁹ Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis görüşmeleri sonraki günlerde de devam etmiş, Mudanya Konferansı'nı Ankara'dan takip ederek, konferans hakkında Meclis'i hemen hemen her gün bilgilendirmiş, görüş ve önerilerini dinlemiştir. Devam eden mütareke görüşmelerinin siyasi ve askerî sonuçları değerlendirilip, gerekli kararların yine Meclis tarafından alınmasını sağlamıştır.

Sonuç

Büyük Zafer'in hemen ardından Boğazlar bölgesinde meydana gelen ve neredeyse yeni bir savaşın eşiğinden döndüğü bir süreçte Mustafa Kemal Paşa'nın krizi İzmir'den veya Mudanya görüşmelerinin başlamasından itibaren Bursa'dan yöneteceği beklenirken, TBMM'nin çağrısı üzerine Ankara'ya gidip gelişmeler hakkında Meclis'i bilgilendirmesi ve karar alma süreçlerinde, demokrasilerin bir gereği olarak, Meclis'le beraber hareket etmesi onun TBMM'ye verdiği önemi göstermesi açısından dikkate değer bir örnektir. Mustafa Kemal Paşa'ya 5 Ağustos 1922 tarihinde verilen olağanüstü yetkilere rağmen, o hiçbir zaman TBMM'yi devre dışı bırakmamış, kararlarını TBMM ile paylaşmış, görüş ve onayını almıştır. Şu konu da dikkate değerdir ki; bu süreçte, TBMM, milletinden aldığı yetkileri hiçbir zaman geri planda bırakacak bir tutum içine girmemiş, varlık nedeni olan bu yetkilerin kullanılmasında oldukça hassas davranmıştır.

25 TBMM/GZC., 23 Eylül 1922, 23/107, s.820

26 TBMM/GZC., 25 Eylül 1922, 23/108, s.825.

27 TBMM/GZC., 27 Eylül 1922, 23/109, s.833.

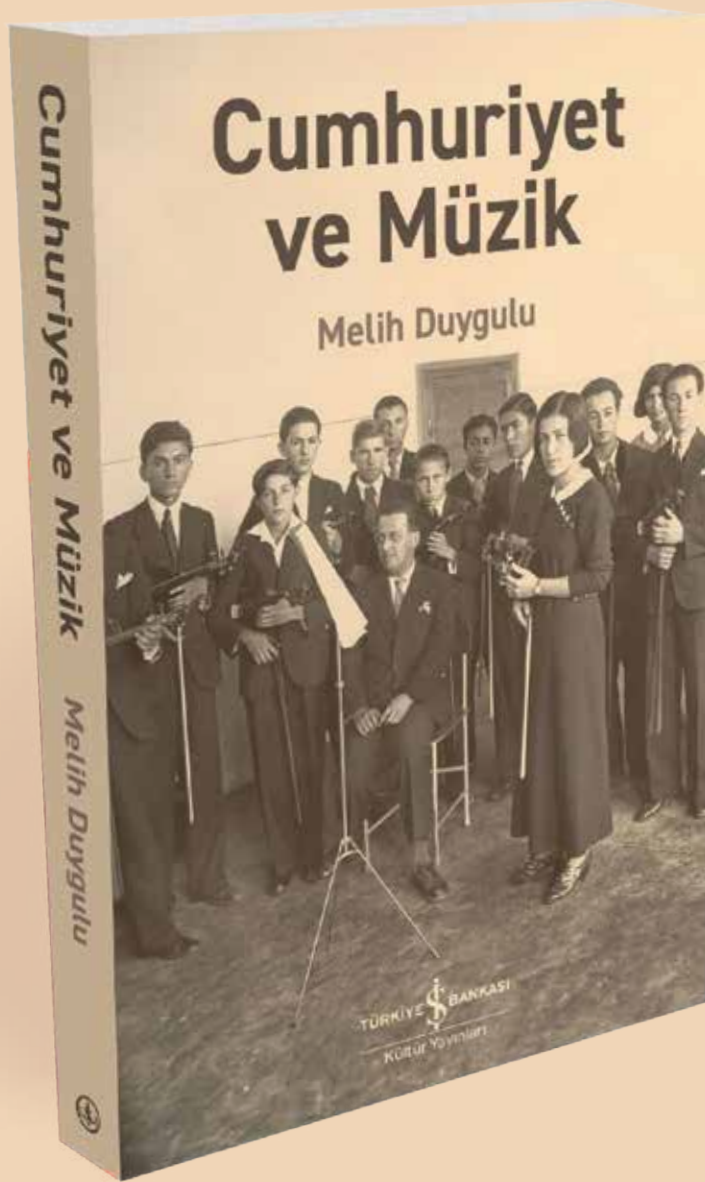
28 ABE, C. 13, s.326.

29 TBMM/GZC., 4 EKİM 1922, 23/112, s.264.

Cumhuriyet'in Müzik Yolculuğu

Cumhuriyet ve Müzik, Cumhuriyet'in yüz yıllık müzik serüvenini demokrasi, çoğulculuk, çok kültürlülük gibi temel kavramlar üzerinden ele alıyor. Siyaset, eğitim, toplumsal değişim, ekonomi, popüler kültür başlıklarıyla dönemin gelişim ve dönüşümünü sorguluyor. 1923'ten itibaren onar yıllık periyotlarla tüm gelişmeleri, müzik ve sanat akımlarını, türleri, kurumları, müzik sektörünü ve zamanına damga vuran sanatçıların çalışmalarını inceliyor ve toplumsal sonuçlarını ortaya koyuyor.

Cumhuriyet ve Müzik
Melih Duygulu
408 sayfa

Kurucusu olduğumuz Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları;
Türkiye'yi yeni kitaplarda, okurları yeni dünyalarla tanıştırmaya,
okuma sevgisini büyümeye devam ediyor.

LOZAN BARIŞ KONFERANSI- TUTANAKLAR BELGELER*

Prof. Dr. Seha L. MERAY**

SUNUŞ

Yeni Türkiye'nin, bağımsız ve ulusal çağdaş bir Devlet olarak uluslararası alanda kendisini kabul ettirmesinin ana belgesi olan Lozan Andlaşmasının Türkçe metni Düstur'da¹ yayınlanmıştır. Ancak Kurtuluş Savaşından sonra, Barış Konferansındaki çetin diplomatik savaşmaların sonucu olan bu Andlaşmanın yalnız metniyle yetinilirse, ne Andlaşma hükümlerini gereği gibi anlamak, ne de bunları gerçekleştirmek için en zor koşullar altında harcanmış çabaları hakkıyla değerlendirmek mümkün olur. Bunun için, Konferansın tutanaklarına başvurmak zorunludur.

Oysa, Konferans tutanaklarının resmî metni Fransızcadır.² İngiliz Hükümeti, Konferansın ilk dönemine ilişkin tutanakların İngilizce çevirisini 1923 de yayınlamıştır.³ Konferans tutanakları, Türkçeye bir kurulca çevrilmiş ve 1924 de yayınlanmıştır.⁴ Şu var ki, eski yazı ile basılmış olan bu çevirinin dili, değil gelecek kuşakların, orta yaşa varmış olanların bile anlamakta güçlük çekeceği -birçok yerlerini de anlayamayacağı- ölçüde ağır ve eskidir.

Dört yıl sonra, 1973'de, Lozan Andlaşmasının

* Çeviren : Prof. Dr. Seha L. Meray, Lozan Konferansı- Tutanaklar Belgeler(Takım I , Cilt I, Kitap, Ankara, 1969) "SUNUŞ" (s. XI, XII) ; "KONFERANSIN AÇILIŞ TOPLANTISI" (s. I, IV)

** (1921, İstanbul - Eylül 1977), Devletler Hukuku Profesörüdür.

1 Düstur, Üçüncü Tertip, ikinci baskı, cilt 5, s.7. Ayrıca, İsmail SOYSAL, Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasî Andlaşmalar, Ankara, 1968, s. 33. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

2 *Conference de Lausanne sur les Affaires du Proche-Orient* (1922-1923). *Recueil des Actes de la Conference*. Paris, 1923. Imprimerie Nationale

3 *Lausanne Conference on Near Eastern Affairs. 1922-1923. Records of Proceedings and Draft Terms of Peace*. London.1923. Printed and Published by His Majesty's Stationery Office.

4 *Şark-ı Karip Umuru Hakkında Lozan Konferansı. 1922-1923. Konferansda Tezekkür Olunan Senedat Mecmuası*, İstanbul, 1340-1924.İkdam Matbaası. Prof. Bilsel'in belirttiğine göre (Lozan, İstanbul, 1933, c. II, s.503), bu tercüme üç kişilik (ben, Orhan Şemsettin ve Ahmet Reşit Beyler) bir heyetin nezareti altında Darülfünun Müderrislerinden ve Hariciyeden bazı zevat memur edildi."

50'nci yıl dönümü kutlanacaktır. Devletimizin, uluslararası alanda bugün de temel direği olan bu Andlaşmanın 50'nci yılı yaklaşırken, Konferans tutanaklarının eski yazıda ve eski dilde kalmasına, bugünkü yazımız ve dilimizle bir metinden yoksun bulunmasına gönlüm razı olmadı.

Tutanakları ve belgeleri Türkçeye yeniden çevirirken, başta Fransızca resmî metni göz önünde tuttum. Bununla birlikte, hem 1924 Türkçe çevirisinden, hem de -özellikle İngilizce yapılmış konuşmalar için- İngilizce çeviriden yararlandım; karşılaştırmalar yaptım.

Fransızca tutanaklarda, Konferansın açılış töreni söylevleri yoktur. İngilizce çeviride, bu tören ve söylevler, İngilizce verilmektedir. İsviçre Konfederasyonu Başkanının söylevini, İngilizce metinle, Prof. Cemil Bilsel'in ve Ali Naci Karacan'ın kitaplarındaki⁵ Türkçe metinden yararlanarak, yeniden çevirdim. Lord Curzon'un söylevini, tam olarak, yalnız tutanakların İngilizcesinde buldum. İsmet Paşa'nın söylevine gelince, özellikle Sayın İnönü'nün Ulus Gazetesinde (27 Ağustos 1968) çıkan anılarındaki metinle, Bilsel'in ve Karacan'ın kitaplarındaki Türkçe metni ve İngilizce çevirisini göz önünde tuttum; bu söylevin Fransızcasını göremedim.

Böyle önemli bir metni Türkçeye çevirirken, özellikle elli yıl önceki dilin anlatımını, Konferansın kendisine özgü havasını da yansıtarak, doğru kapsamlı, açık bir Türkçeye vermeye çalıştım. Çeviride, kişi adları, Türkçe ve İngilizce yazılanlar dışında, resmî tutanaklardaki gibi- Fransızca yazılmıştır. Baskının ve sayfa düzeninin, teknik olanaklar elverdiği ölçüde, resmî tutanaklara benzetilmesine çalışılmıştır. Kitabın sonuna Dizin eklenmiştir.

KONFERANSIN AÇILIŞ TOPLANTISI

Konferansın açılış toplantısı, Lausanne'da, Casino de Montbenon'da 20 Kasım 1922 günü saat 15.30'da yapıldı.

Konferansa katılan Devletler, tam-yetkili temsilcileriyle temsil edildiler; bu Devletlerin Temsilci Heyetleri de açılış oturumunda hazır bulundular. Basın temsilcileri de oturuma alınmışlardı; Lausanne Kenti makamlarınca, birçok özel kişi

5 Mehmet Cemil (BİLSEL), *Lozan*, iki cilt, İstanbul.1933, c. II, s. 15-16; Ali Naci KARACAN, *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa*, İstanbul , 1943, s.64. Maarif Matbaası, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlarından, sayı 3.

BARIŞ KONFERANSI-TUTANAKLAR BELGELER

bu oturuma çağırılmıştı.

Tercümanlık görevini M. Camerlynck yaptı.

İsviçre Konfederasyonu Başkanı M. HAAB, aşağıdaki söylevle Konferansı açtı:

“Baylar,

“Burada seçkin temsilcilerini selâmlamakla şeref duyduğumuz Devletler, Yakın Doğu anlaşmazlığına son verdirecek olan barış konferansının ilk toplantısını, tarafsız İsviçre’nin yurttaşlarından birinin açmasını istemek inceliğini göstermişlerdir.

“İsviçre Federal Meclisi, görevinizin tarihî büyük önemini bilerek bu işi, İsviçre Konfederasyonunun Başkanına emanet etmiştir; biz, bunun nasıl bir şeref olduğunun bilinçli olarak farkındayız. Bu görevi üzerime alırken heyecan duymadığımı söyleyemem. Bu ödev, yalnız görevlerim yüzünden değil, aynı zamanda, çalışmalarımızın başarıyla sonuçlanmasını çok candan istemekte olduğum için de çağırılmış olduğumu sanmaktayım.

“İsviçre Konfederasyonu adına, yüce topluluğunuzu, sıcak ve dostça duygularla, hoş geldiniz derim.

“İsviçre Hükümeti ve halkı, kendilerine gösterilen güven yüzünden, moral ve ekonomik acıların yükü altında ezilmiş insanlığa daha iyi bir gelecek umudunu vermeye hizmet edecek bir barışın, bu ülkenin bağrında doğduğunu görürlerse, bundan büyük bir mutluluk duyacaklardır.

“Uluslararası bir anlaşmanın yapılması ya da bir anlaşmazlığın barışçı yollardan çözülmesi

Ne zaman ve hangi koşullar altında söz konusu olmuşsa, İsviçre buna –ne kadar küçük olursa olsun- katkıda bulunmadığı bir ödev, bütün öteki görevlerinin üstünde bir görev saymıştır. Konferansın, toplantı yeri olarak bir İsviçre kentini seçmiş bulunmasını, Hükümetlerinizin, bizim için kutsal bir gelenek halini almış bir tutum ve politikaya değer verdiklerini göstermek istedikleri anlamında yorumluyoruz.

“Baylar,

Bütün insanlığın, sona erdirmesini Konferansınızdan yürekten duygularla beklediği son savaşın yapıldığı alanlar, tarihte en büyük rolü oynamış, eski dünyanın iki kıtasının kavuştukları

noktada bulunmaktadır.

“Çok şiddetli çekişmelere konu olan bu bölgeler, kahramanlık çağları efsanelerinin, eski çağlar masallarının ve orta çağ öykülerinin bizlere anlattığı, sayısız kanlı boğuşmalara sahne olmuştur. Efsanelere konu olan ya da tarihe geçen bu olaylar, bizim zamanımızda bile, halkların kaderini etkilemeye ara vermemektedir.

“Bunca kahramanları görmüş olan bu yerler, daha son haftalara gelinceye kadar, bizi, eski çağlar tarihini incelediğimiz zaman hayrete düşüren ve heyecanlandıran, savaşçılık değeri yüksek boğuşmalarla kanlara boyanmıştır.

“Yurtları uğrunda, canlarını sakınmadan feda eden bu kahramanların mezarları önünde saygı ve hayranlıkla eğiliyoruz. Onların anılarına şan ve şeref! Onlar, yurtlarına ölecek kadar bağlı ve inançlı kalmışlardır.

“Baylar,

“Dilerim ki, Türk-Yunan savaşı, on yıldan beri Avrupa’yı ve Asya’nın bir parçasını yakıp-yıkmiş olan ve uğursuz etkileri, hem yenenlerin hem de yenilenlerin gelecek kuşaklarında sürüp gidecek trajedyanın son perdesi olsun. İşte bunun içindir ki, dünya, Leman gölü kıyılarına, içinde güçlü bir umut ışığı parlayan, kuşkulu gözlerle bakmaktadır. Öngörünüzün, savaşan Devletlere- dolayısıyla da- artık entelektüel ve ekonomik refahın fethine doğru yürüyebilecek olan insanlığa, barış ve huzur sağlaması isteğiyle yanan bütün yürekler, tam bir uyum içinde çarpmaktadır.

“Ülkelerin ve halkların kaderini ellerinizde tutmaktasınız. Göreviniz hem nazik hem de çok büyüktür. Sorumluluğunuzun ne kadar büyük olduğunu da bilmekteyiz. Çözümlemek zorunda olduğunuz çetin sorunların kökleri geçmiş yüzyıllara derin bir şekilde gömülüdür.

“Tarih bize, bu sorunların, her zaman eski dünyanın kaderini etkilemiş olduğunu öğretmektedir.

“Halkların birbirlerine sıkı sıkıya bağımlı oldukları günümüzde, ekonomik, malî ya da entelektüel alanlarda, bir üyenin sürekli hasta oluşu, bütün uluslar ailesini sarsar.

“İşte bunun içindir ki, Baylar, Hükümetlerinizin akıllı politikası, kırıyıcı savaşılar bir son verdikten sonra, taraflardan birine olduğu kadar, ötekine de, varlığı ve yaşaması için gerekli ko-

şulları sağlayacak ve gerçekleşmek üzere olan bir barışmaya engel çıkartmayacak bir durum yaratmağa yönelmiştir. Dünyanın duyacağı gönül borcu ve insanlığın mutluluğu için çalışmış olmaktan doğan memnurluk verici inanış, her yüce ortak amaca erişmek için zorunlu bir şart olan, uzlaşma ve ölçülü olma zihniyetinin hak ettiği ödüller olacaktır.

“Dünkü düşmanların inançlarına kaynak olan ve uygarlıklarını besleyen iki büyük din, insanlara en büyük erdemlerin uyum zihniyeti ve barış sevgisi olduğunu gösteren yüce düşüncede birleşmektedir.

“Baylar,

“Birkaç hafta sonra Noel yortularını kutlayacağız. Yüreğimin derinliklerinden dilerim ki- şüphesiz milyonlarca insan da bu dileğime katılmaktadır- çalışmalarınız sayesinde, şu büyük söz, o mutlu günde gerçekleşmiş olsun:

“Dünyaya barış ve bütün iyi niyetli insanlara esenlikler!”

Lord Curzon ayağa kalktı ve şunları söyledi:

“İsviçre Konfederasyonu Başkanı Ekselânslerinin, çok güzel ve yüksek bir dille söylemiş olduğu sözleri, hepimiz derin saygı duygularıyla dinledik.

“Bugün burada, dört yıldan uzun bir süre önceki, kıyıcı ve ortalığı yakıp-yıkan bir savaşın anılarını unutmak ve arkada bırakarak barış yapmak üzere, dört yıldır toplanmış olanlardan en son- umalım ki, sonuncu olsun- konferans için toplanmış bulunuyoruz. Şimdiye kadar bu konferanslar, savaşa katılmış başlıca Devletlerin başkentlerinde ya da ülkelerinin çeşitli kentlerinde toplanmıştır. Londra’da, Paris’te, İtalya kentlerinde ve başka yerlerde bu konferanslardan kaçına katıldığımı söyleyecek değilim; fakat şimdi ilk defadır ki, Sayın Başkan, tarafsız bir ülkede, Sizin başkanlığınız altında toplanmış bulunuyoruz. Eğer, gerçekleşmesini umduğum gibi, kesin bir barış yapmak için konferansın toplanacağı tarafsız bir ülkenin seçilmesi gerekmişse, bize konukseverliğini sunabilecek, İsviçre’den daha elverişli durumda bulunan hangi ülke vardır? O İsviçre ki, aşılmaz dağlarının meydana getirdiği kuşağın arkasında, yüz yıldan uzun bir süredir yabancı istilâsı görmemiştir; o İsviçre ki, uğrunda savaşacak bir davası olmamakla birlikte, bir savaşa sürüklenirse, çocuklarından her biri yurtlarını

savunmak için hemen silaha sarılmağa hazırıdır; o İsviçre ki, yüz yılı aşan bir süre içinde, dünyaya barış ve uzlaşma öğütleri vermiştir; o İsviçre ki bütün Avrupa’da, barışsever ve düzenli bir ülke örneğidir. Şüphe yok ki, Baylar, böyle bir hava içinde, böyle güzel bir yerde ve önümüzdeki iki-üç haftayı geçireceğimiz bu çevrede, aramızda uyum ve uzlaşma zihniyetinin doğması kolay olsa gerektir.

“Sayın Başkan, gerçekten, savaşın bütün fedakârlıklarından ve acılarından çok duyarlı bir dil kullanarak söz etti ve bütün bunları geçmiş içinde hemen unutturacak bir düzeni gerçekleştirmemiz için bizlere seslendi. Dilerim ki her birimiz, Başkanın bizlere seslendiği anlayış içinde davranalım. Temsilci Heyetlerinden her birisi - kendi heyetim adına bunu söyleyebilirim - bu konferansın her aşamasına, önümüze gelecek olan bütün güç sorunlar, üzerinde bir anlaşmaya varma ve barış yapma isteğiyle girsin; öyle ki, bu büyük dramın son perdesinde, her birimiz, kendimize düşen katkıyı yapmış olduğumuzu bilerek, buradan ayrılalım.

“Görüşmelerimizin ne kadar süreceğini, Si-

BARIŞ KONFERANSI-TUTANAKLAR BELGELER

zin konukseverliğinize ne kadar bir süre için yük olacağımızı bilmiyorum, Sayın Başkan. Kendi Temsilci Heyetim adına- sanırım başkalarının da adına- şunu söyleyebilirim: Başarılı bir sonuca varmak ve bizlere, bütün sıkıntılarımızı sona erdirecek sürekli bir barışın gerçekleştirilmesinde son perdenin oynanması için bu sahneyi vermiş olan güzel ülkenize borcumuzu ödemek üzere, elimizden geleni esirgemeyeceğiz."

Lord Curzon söylevini bitirince İsmet Paşa aşağıdaki konuşmayı yaptı:

"Sayın Başkan,

"Dört yılı aşan bir süre önce, Başkan Wilson'un ilkelerine ve bunlara inanç duygusuna dayanarak yapılmış bir silah-bırakışımı(mütareke), Osmanlı İmparatorluğunun da katılmış bulunduğu çarpışmaları resmen durdurmuştu.

"Barışın nimetlerinden her zaman yoksun kalan Türk ulusu, o tarihten bu yana, hak ve adalet elde etmek için ara vermeden yaptığı barış girişimlerinin yetersizliğini ve hiçbir şeye yaramadığını görerek ve artık hiçbir kurtuluş umudu kalmadığını anlıyarak, varlığını korumağı ve maddi

ve manevî kendi kaynaklarıyla bağımsızlığını kazanmayı başarmıştır. Türk ulusu, bu yolda, pek çok acılara katlanmış, sayısız fedakârlıklara rıza göstermiştir.

"Özgür uluslar, bütün bunlara, içten bir yakınlık ve anlayış duygusuyla tanık olmuşlardır. Kadın ve çocuk, her yaşta ve her durumdaki Türkler, bu savunma savaşına katılmışlardır. 1918 den bu yana, Türk ulusunun karşılaştığı sonu gelmez saldırıları ve acıları burada hatırlatmaktan kendimi alamıyorum. Gerek bu saldırılara ve acılara, gerekse hiçbir askerî zorunluluk olmaksızın, Türkiye topraklarının en zengin ve en bakımlı parçalarında, yok etmekten başka bir şey düşünmeyerek, sistemli bir şekilde yapılmış yakıp-yıkmalara tek bir özür bulunamaz.

"Hâlâ bu dakikada bile, bir milyondan çok mâsum Türk'ün, Küçük Asya ovalarında ve yaylalarında, evsiz ve ekmeksiz, başıboş dolaştıklarını da hatırlatmak isterim. Türk ulusu, insan gücünü aşan bu fedakârlıklara katlanmakla, uygar insanlık içinde, köklü bir yaşama gücüne sahip uluslara özgü olan varlık ve bağımsızlık haklarıyla, barış, huzur ve çalışkanlık unsuru olarak, büyük bir yer kazanmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin kesin amacı, bu yeri korumak ve güçlendirmektir. Son yılların olayları insanlığın vicdanında genel barış ve huzurun, Devletlerce, birbirlerinin haklarına, özgürlüklerine ve bağımsızlıklarına karşılıklı olarak saygı gösterilmedikçe gerçekleşemeyeceği gerçeğini bir inanç ilkesi halinde yerleştirmiş bulunduğundan, bu olayların anısı, gelecek için bir barış ve huzur güvencesi (teminatı) olur umundayım.

"Düşünülmesi mümkün en büyük bir iyi niyetle dolu olan Türk Temsilci Heyetinin, öteki Temsilci Heyetlerinde de aynı iyi niyeti bulacağı ve böylece, konferans çalışmalarının memnurluk verici bir sonuca ulaşacağı umudunu besliyorum.

"Sayın Başkan,

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adına, İsviçre Cumhuriyetine, konferansımızın burada toplanmasını kabul etmekle lütfen göstermiş olduğu konukseverlikten dolayı teşekkür ederek sözlerime son vereceğim. Tarihi şanlı, soylu bir ulusun, kendi bağımsızlığına ne kadar büyük bir değer verdiğini inkâr edilmez şekilde gösteren bu ülkenin, konferansa toplanma yeri olarak seçilmesinden büyük bir mutluluk duymaktayım."

OBJEKTİFE TAKILANLAR

OBJEKTİFE TAKILANLAR

OBJEKTİFE TAKILANLAR

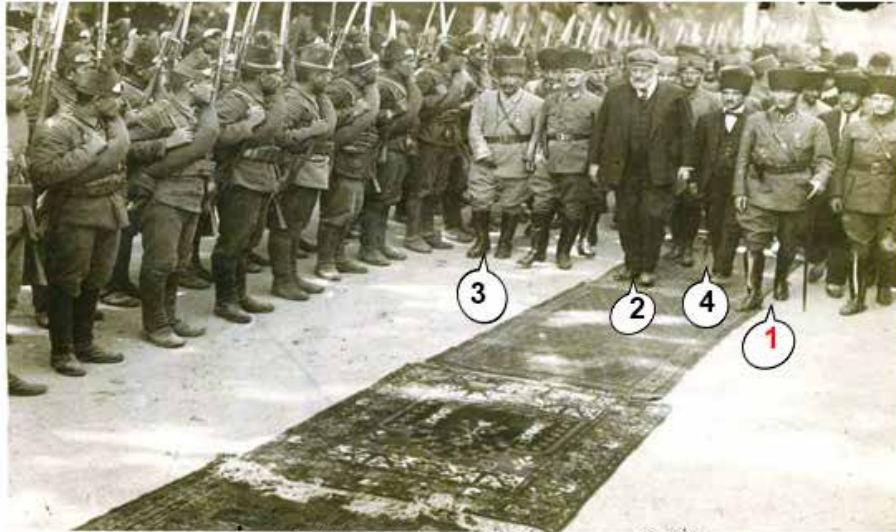

Buhara Cumluriyeti Tarafından Hediye Edilen 3 Adet Eğri Kılıç - 01 Nisan 1922

1. TBMM Reisi (24.04.1920-29.10.1923) ve Başkomutan (05.08.1921) Müşir (19.09.1921) Gazi Mustafa Kemal (ATATÜRK) Paşa, 2. Garp (Batı) Cephesi Komutanı Miriva (Tuğgeneral 01.03.1921) İsmet (İNÖNÜ, Orgeneral 1935) Paşa, 3. 5'inci Süvari Kolordusu 2.Sv.Fırkası (Tümeni) 13.Sv. Alay Komutanı Binbaşı (30.08.1922) Şerafettin (İZMİR/İZMİRLİ, Süvari Albay) Bey.

Kurtuluş Savaşı(1922-2022)'nin 100. Yıl Anısına

İzmit istasyonu - 19 Haziran 1922

1. TBMM Reisi (24.04.1920-29.10.1923) ve Başkomutan (05.08.1921) Müşir (19.09.1921) (Mareşal) Gazi Mustafa Kemal (ATATÜRK) Paşa, 2. Fransız edibi (yazar) Claude Farrère (Klod Farer), 3. Mürettep Süvari Fırkası (Tümeni) Komutanı Süvari Miralay (Albay) Hacı Mehmet Arif (ÖRGÜÇ) Bey, 4. Ercüment Ekrem (TALU- Claude Farrere'nin mihmandarı ve mütercimi, Gazeteci, Öğretmen, Yazar, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri 12.03.1924-30.04.1924, Şarkı sözü yazarı Çiğdem TALU'nun dedesi) Bey.

Kurtuluş Savaşı(1922-2022)'nin 100. Yıl Anısına

Adapazarı İstasyonu - 19 Haziran 1922

1. TBMM Reisi (24.04.1920-29.10.1923) ve Başkomutan (05.08.1921) Müşir (19.09.1921) (Mareşal) Gazi Mustafa Kemal (ATATÜRK) Paşa, 2. Bolu Mebusu (Milletvekili) ve Yaver Cevat Abbas (Binbaşı GÜRER) Bey, 3. Fransız edibi (yazar) Claude Farrère (Klod Farer), 4. Yaver Yüzbaşı Muzaffer (KILIÇ) Efendi, 5. Ercüment Ekrem (TALU- Claude Farrere'nin mihmandarı ve mütercimi, Gazeteci, Öğretmen, Yazar, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri 12.03.1924-30.04.1924, Şarkı sözü yazarı Çiğdem TALU'nun dedesi) Bey, 6. Seryaver (Başyaver) Binbaşı Salih (Yarbay BOZOK) Bey, 7. Hariciye Vekaleti (Dışişleri Bakanlığı) Hukuk Müşaviri Mehmet Münir (ERTEGÜN, 1883-11.11.1944, Atlantic Records'un kurucusu Ahmet ERTEGÜN'ün (1923-2006) babası) Bey.

Kurtuluş Savaşı(1922-2022)'nin 100. Yıl Anısına

İzmit Geyve Taraklı Nahiyesi - 22 Haziran 1922

1. TBMM Reisi (24.04.1920-29.10.1923) ve Başkumandan (05.08.1921) Müşir (19.09.1921) (Mareşal) Gazi Mustafa Kemal (ATATÜRK) Paşa, 2. Kocaeli Grup Komutanı (13.09.1921'de atanmıştır.) Piyade Miralay (Albay) Eyüplü Halit (KARSIYALAN, Tümgeneral) Bey, 3. Bolu Mebusu (Milletvekili) ve Yaver Yüzbaşı Cevat Abbas (GÜRER. Binbaşı 01.09.1923) Bey.

Kurtuluş Savaşı(1922-2022)'nin 100.Yılı Anısına

İzmit Geyve
Taraklı Nahiyesi

MUTLULUKLARINI ATATÜRK'LE PAYLAŞANLAR

MUTLULUKLARINI ATATÜRK'LE PAYLAŞANLAR

ANITKABİR DERGİSİ'NDE YAYIMLANACAK YAZILARLA İLGİLİ ESASLAR

1. Genel Kurallar:

A. Anıtkabir Dergisi üç ayda bir çıkarılmakta, 1000 adet basılmaktadır. Dergide Atatürk ve Anıtkabir başta olmak üzere, Türkiye Cumhuriyeti tarihi ile ilgili ya da ilişkilendirilen araştırma yazıları, makaleler ve şiirlere yer verilmektedir.

B. Yazılar, Anıtkabir Derneği Yayın Kurulu tarafından incelenip yayımlanmaya değer görülürse yine aynı kurul tarafından belirlenecek zamanda yayımlanır. Yayımlanmayan yazılar iade edilmez.

C. Yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

D. Yayın Kurulunca yazılarda düzeltmenin yapılması durumunda yazarın oluru alınır. Eğer yazar olur vermez ise yayımlanmaz.

E. Yazarlar kendilerini tanıtıcı bilgileri (unvan ve görev, kurum, haberleşme adresi, telefon ve belgegeçer numaraları, bir fotoğraf, e-posta adresi) yazılarıyla birlikte Anıtkabir Derneğine gönderirler.

F. Özgün olan ve Anıtkabir Derneği Yayın Kurulu tarafından yayımlanması uygun görülen yazıların sahiplerine 1.500 TL telif ücreti ödenir ve 5 adet dergi ücretsiz olarak gönderilir.

2. Dergide Yayımlanması İstenen Yazılarla İlgili Kurallar:

A. Yazılar A-4 kâğıdının bir yüzüne ve 10 (on) sayfayı geçmeyecek şekilde, bilgisayar ortamında Microsoft Word programında yazılır; posta ya da elektronik posta ile gönderilir.

B. Yazı karakteri arial, başlık 14 punto, metin 12 punto, dipnotlar 8 punto, fotoğraf ve şekiller JPEG formatında, çizelge yazıları 10 punto olarak yazılır. Makalenin konusu ile ilgili varsa belge ve fotoğrafların asılları yazara geri verilmek üzere posta ile gönderilir.

C. Metinde satır aralığı tek, paragraf başı boşlukları 0.5, dipnot başlangıçları 0.5 olarak düzenlenir.

D. Makale içindeki ana başlıklar metnin yazıldığı puntoda, boşluk bırakılmadan, koyu ve küçük harflerle yazılır.

E. Dipnotlar aynı sayfa altında verilir. Kitap ve makaleler dipnotlarda şu şekilde gösterilir;

(1) Kitap

Yazarın adı ve soyadı, kitabın adı (*italik yazılmalıdır*), varsa cilt numarası, varsa baskı numarası, basıldığı kent, basan kurum ya da basımevi / yayınevi, basıldığı tarih, sayfa numarası. (Ör. Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul, Bateş Yayınları, 1980, s. 30.)

(2) Makale

Yazarın adı ve soyadı, tırnak işaretleri içerisinde makalenin başlığı, makalenin yayımlandığı derginin adı (*italik yazılmalıdır*), büyük romen rakamlarıyla cilt numarası, dergi numarası, parantez içinde derginin tarihi, sayfa numarası. (Ör. Fuat Pekin, "Atatürk ve Lyautey", *Belleten*, C. XX, No. 80 Ekim 1956, s. 634.)

F. Sayfaların altında sayfa numaraları verilir.

G. Kısaltma kullanılacaksa; metinde ilk geçtiği yerde ve bir kez olmak üzere kısaltmanın açık ve tam anlatımı yazılır ve kısaltma parantez içerisinde belirtilir. Ör. Türk Dil Kurumu (TDK).

H. Yazar adı ve soyadı yazının ilk sayfasının sağ üst köşesine italik, koyu 12 punto ile yazılır ve yanına (*) işareti konulur, unvan ve görev yeri (*) işareti ile dipnotta belirtilir.

-oOo-

ANITKABİR DERNEĞİ
RESMİ İNTERNET SİTESİ

ONLINE ALIŞVERİŞ

www.anitkabir.com.tr

ANITKABİR HATIRA EŞYA SATIŞ YERİ

Anıtkabir ve Atatürk temalı hatıralık ürünleri alabileceğiniz güvenilir adres

8. kez üst üste Türkiye'nin en sevilen akaryakıt markasıyız!

Bugüne kadar araçların yerine hep insanları koyduk.
Belki de bu yüzden bir kez daha Türkiye'nin en sevilen akaryakıt markası olduk.

